

Szombat

1917

A ZSIDÓKÉRDÉS MAGYARORSZÁGON

A HUSZADIK SZÁZAD KÖRKÉRDÉSE

Alexander Bernát, Alföldy Ede, Beregi Ármin, Bernát István, Bíró Lajos, Benedek Marcell, Bettelheim Samu, Blan Lajos, Boross László, Bosnyák Zoltán, Bölöni György, Braun Róbert, Buday Barna, Buday Dezső, Cholnoky Jenő, Concha Győző, Czirbusz Géza, Farkas Geyza, Fleissig Sándor, Giesswein Sándor, Guttman Henrik György Endre, Hajdú Miklós, Halasz Imre, Hatvány Lajos, Haypál Benő, Ignotus, Jászi Oszkár, Körösfői-Kriesch Aladár, Lakatos László, Lencz Géza, Lesznai Anna, Liebermann Pál, Lukács Leó, Méray-Horváth Károly, Mezey Ferenc, Mezei Mór, Miklós Andor, Molnár Ernő, Moravcsik Ernő Emil, Oláh Gábor, Patai József Pollák Illés, Radisics Elemér, Raffay Sándor, Ravasz László, Réz Mihály, Riedl Frigyes, Richtmann Mózes, Ritoók Emma, Stefanek Antal, Szabolcsi Lajos, Szabó Ervin, Székely Ferenc, Tangl Ferenc Torma Miklós, Türi Béla, Vanczák János, Venetianer Lajos!

Zoványi Jenő

2017

„Zsidókérdés” A Szombat körkérdése

Berkovits György • Böcskei Balázs • Csepeli György • Cserna-Szabó András • Gadó János • Gerő András • Hanák András • Kósa András Kovács András • Örkény Antal • Péntek Orsolya • Radnóti Zoltán Romsics Gergely • Székely János • Végel László • Wirth Imre

3. RÉSZ

Éljen jogaival!

Rendelkezzen adója

1%-áról a zsidó közélet és kultúra független fóruma, a **Szombat** javára!

Adószámunk:

18165850-1-42

VIDÍTÓ KEDVEZMÉNYEK!

Ne búsuljon tovább!

A Magyar Narancs-olvasókártyával akár több ezer forintot is spórolhat kedvenc helyein.

Rendelje meg most **11 190 forint kedvezménnyel*** mindössze 21 960 forintért a Magyar Narancsot, és legyen Öné a legtöbb helyen **20 százalék kedvezményre** jogosító „Olvasókártya”!

Már csak ezért is érdemes egy évre előfizetni!

* Az áruspéldányhoz képest.

Az előfizetés lejártáig 20% kedvezmény:

Bethlen Téri Színház | Cirko-Gejzír | Fonó Budai Zeneház | Írók Boltja | Jurányi Produkciós Közösségi Inkubátorház | Katona József Színház és Kamra | Ludwig Múzeum | Nemzeti Táncszínház | Örkény Színház | Petőfi Irodalmi Múzeum | Széké Színház | Trafó | Zsolnay Örökségkezelő (Pécs)

10% kedvezmény: Transzit Art Café

7% kedvezmény: Lira Könyvesboltok

magyarnarancs.hu/elofizetes

MAGYAR NARANCs

2018. február
5778. svát / ádár

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor, Itamár József-Kesz
Kovács András, Seres László
Tatár György, Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János szerkesztő
Szenhe Antónia szerkesztőségi titkár
Magó Katinka pénzügyek

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Bassa László, Csáki Márton
Németh Ványi Klári, Rubin Eszter
Schraner Rebeka, Seres Attila
Szarka Zsuzsanna, Várnai Pál

A megjelenést támogatja:

Amerikai Joint Magyarország
Erzsébetvárosi Önkormányzat
Mazsók
Mazsichisz
Miniszterelnökség
Nemzeti Kulturális Alapprogram

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2018. január 19-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1054 Budapest, Tüskőry utca 3.
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org

Címünk az interneten:
<http://www.szombat.org>

Egyéves előfizetői díj: 5950 Ft

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.
HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:
Kirschner Péter, a Mazsike elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

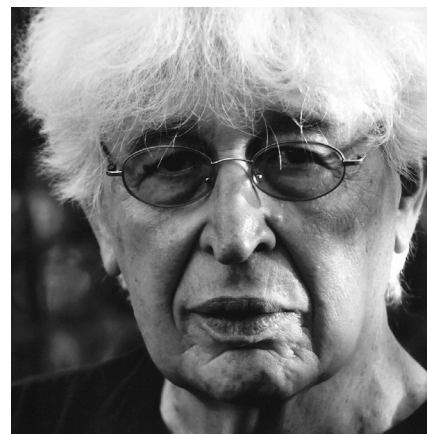
EGY KLASSZIKUS

Száz éve, 1917-ben jelent meg a nevezetes zsidókérdés vita a Huszadik Század c. folyóirat hasábjain. Ebből az alkalomból lapunk alábbi körkérdést intézte a magyar szellemi élet néhány képviselőjéhez.

Berkovits György

KÖRMÖNFONT ÉS SUNYI ANTI- SZEMITIZMUS

Egy olyan országban, ahol az antiszemitizmus igen erős hagyomány, és minden felmérés azt bizonyítja, hogy a lakosság többsége zsidóellenes érzelmű ma is, az együttélés igen kényes. Tulajdonképpen nincs is szó együttélésről. Maga az együttélés szó is különös jelentéssel bír, azzal, hogy két különböző népcsoport megpróbál egymás mellett létezni. Két különböző népcsoport? De hát a magyar zsidóság többsége úgy tudja, hogy asszimilált, tehát magyar. A magya-

(Fotó: Stekovics Gáspár)

VITA CENTENÁRIUMÁN

Száz év elteltével a „zsidókérdés”, még inkább annak „megoldása” már csak idézőjelben használható fogalmak.

Így ma azt kérdezzük:

– Hogyan jellemezné zsidók és nem zsidók (bárhogy is definiáljuk e csoportokat) együttélését a mai Magyarországon?

– Az elmúlt száz év és a jelen ismeretében, kinek milyen kellene változtatni ahhoz, hogy a helyzet javuljon?

A kérdésekre érkezett válaszokat lapunk 2017. decemberi számában kezdtük el közölni. 2018. januárban folytattuk, alább pedig a beérkezett válaszok harmadik csoportját olvashatják. Folytatás a Szombat 2018. márciusi számában.

rok egy meghatározó része viszont *nem fogadja el ezt az asszimilációt*.

Hogyan éljenek együtt a zsidók a nem-zsidókkal, csaknem fél millió magyar zsidó kiirtása után, amely ugyan a náci lelkén szárad, de hatékony magyar közreműködéssel történt? Hogyan éljenek együtt, amikor a magyarok mindmáig nem ismerték el bűnrészességüket? Azt nem lehet elfelejteni, hogy milyen érzéketlenül, sőt ujjongva nézték nem-zsidó ismerőseink és persze ismeretlenek, ahogyan megfosztottak bennünket *emberi mivoltunktól*. És rögtön beültek a tulajdonunkba, és alig várták, hogy kirabolhassanak bennünket.

Nem felejtjük el azt sem, hogy Európában az első, huszadik századi zsidóellenes törvény éppen Magyarországon született, és még követte három. Méltán esett és esik a nagyobb hangsúly ugyan a náci haláltáboraira, ám ezt felhasználva, többen mentegetik a zsidógyűlölő Horthy rezsimet. Sosem értettem, hogy miért nincs összekapcsolva a haláltáborokkal, vagy miért oly lanyhán és kevésbé a magyar kormányzat három zsidótörvénye és a gettók felállításai. Úgy van beállítva, hogy a magyar zsidóellenes intézkedések nem is voltak olyan borzalmasak. Ezen a felfogáson, mindig megdöbbenek. Holott a zsidótörvények és a gettóba zárás mintegy előkészítették a kiirtásunkat.

Nem felejtí el a családom, nem is felejtíheti, hogy amikor megúsztuk a haláltáborot meg a munkaszolgálatot, és visszatértünk,

no persze nem mindegyikünk, akkor hallhattuk, hogy többen jöttünk vissza, mint ahányan elmentünk. A magyar lakosság túlnyomó többsége azt szerette volna, ha senki sem jön vissza, hanem minden zsidót kiirtanak.

Bizonyos szervezetek és egyének Magyarországon *azt szeretnék, ha a zsidók ugyan ki volnának irtva, viszont ezt ne kelljen elismerni*.

De azon is nehéz túljutni, hogy a Rákosi rendszert zsidó rendszernek tartja szinte minden egyes magyar nem-zsidó. Holott Rákosi, zsidó származása ellenére, mélyesen és undorítóan antiszemita volt.

A Kádár-korszakban meg nem lehetett zsidónak lenni, csak az engedhette meg magának, aki már inaktív korbá lépett, vagy érezte, hogy hamarosan meghal. És csak az eltemetésekor derült ki sok mindenkiről, hogy zsidó, mikor zsidó temetőbe kerültek. *A nem megnyilvánítható* identitásunk ferde utakra terelte a nem-zsidó és zsidó viszonyt.

Megállapíthatjuk, hogy az asszimiláció nem sikerült. Holott a leginkább asszimiláció pártinak Európában a magyar zsidóság számított. Hogy miért? Az rejtély előtttem. Mert minden az itteni asszimiláció ellen szólt. Ahogy ezt egy esszémben már megírtam, egyetértek Hannah Arendttel, aki szerint asszimiláns zsidónak lenni bűvészműtatvány, az ilyen embernek mintegy ketté kell szakadnia. A külvilágban, az otthonán,

a családján kívül csak egy ember a sok közül, aki ugyanolyan, mint a többi, nem-zsidó, holott éppen a külvilágban különböztetik meg mássága miatt. A belvilágában, az otthonában, a családjában zsidó marad, kénytelen erre, hiszen érzülete, lelke zsidó, az intimszférájában annak kell lennie, holott önmagát nem tartja zsidónak. Hol így, hol úgy. Így aztán a bűnbakképzés legkiválóbb alanya.

Ezekben a hetekben, napokban a legnagyobb bűnbak egy zsidó lett a magyar uralkodó politikában, mindenki tudja, ki az. Soros György. Ilyen *körmönfont* antiszemita kampány régen volt az országban. Az uralkodó párt és vezére pontosan felmérte, hogy *választási győzelméhez az antiszemitizmus felkorbácsolása vezet. Szomorú és felháborító*.

Hogyan élhetnek a zsidók egy ilyen közegben? Az antiszemiták nem fogadnak be társaságukba, családjukba zsidót. A mi családunk zsidó közegben forog, illetve úgy mond, speciális magyar kifejezéssel, zsidóbérenc közegben. Az együttélés ilyen formában nem is együttélés. Az antiszemita magyar utálja, ha egy zsidót nem tud megkülönböztetni egy nem-zsidótól. Sokkal jobban szereti, ha rá tud mutatni ortodox pajeszos zsidóra, vagy kapedlisre, mert az nem olyan, mint ő. Egy zsidó nem lehet olyan, mint egy nem-zsidó. A zsidó más.

Bevallom, tudatlan vagyok, tulajdonképpen *nem tudom, mi az a zsidó másság* itt és most Magyarhonban, ha már *nem* etnikai, *nem* (szub)kulturális, *nem* nyelvi,

nem nemzeti-nemzetiségi, *nem* életmód- és gondolkodásbeli. És nem igazán vallási, mert kevés a zsidó vallásnak elkötelezett zsidó. Töprengnek hosszan, mit soroljak föl még *nem*ként. Azt tudom, együtt *létezik* a másság és a *nem-mátság*, amely hiába *nem*, a gyakorlatban mégiscsak *igen*. Hogy van ez akkor? Ezt kéne megmagyaráznom és megértenem. Ha csak magamat vizsgálom, *nem* talállok etnikai, kulturális és vallási értelemben bennem lévő zsidót, de eredetszerű, érületi, metaforikus és aurát árasztó zsidót, és olyat, akit bármikor kiküszöbölhetnek, *igen*.

Méltatlankodik, elborzad a zsidóktól ódzkodó nem-zsidó, hivatkozik a *lélekre*, és nyomban éppen az *érületre*, amely bizony szerintem a legjobban és a leginkább különbözik. Aki azonban az érületeken túllépni akar, és szeretne megismerni és tájékozódni, mint Bibó, az azt mondja, hogy zsidók

és nem zsidók torzképet őriznek egymásról, mert érintkezésük „dehumanizált... úgy vannak társadalmilag egymás mellé szervezve... hamis feltételek között... hogy egymásról rosszat tapasztalnak”. Szerintem nem lehet kiküszöbölni, hogy egymásról rosszat tapasztaljanak, mert nem ez a fő probléma, hanem a zsidógyűlölet, amely bele van kódolva az országba. Akkor is rosszat tapasztalának a keresztény magyarok a zsidókról, ha nem *tapasztalának egyáltalán rosszat*.

A zsidót bűnösnek tartják, mert magát kiválasztott népnek határozza meg, amely az Istennel kötött szövetséget, egyedülként a népek között. „Negatív princípium”, Horkheimer és Adorno kifejezésével, „ellenfaj” képviselője. Az ilyet ki kell irtani, és kiirtásuk mindig kezdhető előről, akkor is, ha már egyetlenegy sem lesz a földön, majd kineveznek.

Én ma már disszimiláns vagyok. Disszimiláció akkor kezdődött, amikor írói pályámat a szociográfia műfajával kezdve, érzékelttem, hogy sok író és szociográfus, a többség, ferdén néz rám, és utál. Ráébredtem, hogy mivel a szociográfiát tipikusan magyar műfajnak gondolják, sőt a népi írók műfajának, akik többnyire szélsőjobb-oldaliak vagy szélsőbaloldaliak voltak, vagy azokból a hagyományokból táplálkoztak, imigyen antiszemita, kinéznek maguk közül. Hiába szólt a könyvem kiemmelizett magyar munkásokról, és léptem fel érdekükben, egy zsidónak ehhez semmi köze.

Ha sikerült volna az asszimiláció, akkor *én* már nem volnék *én*. Megmaradt az identitásom, így aztán kiderülhet rólam bármi, felléptethetnek *kollektív* zsidóként, miközben megfoszthatnak egyéni tulajdonosságaimtól, és felruházzhatnak bizonyos sémaszerű zsidó ismérvekkel.

Na és az integráció? Elképzelni sem tudják ebben az országban, ha például jómagam, megtartva zsidó identitásomat, lehetnék magyar is.

2

A probléma szerintem nem a zsidókérdés, hanem, Sartre nyomán is, az antiszemita-kérdés.

Büntetni kéne az antiszemita megnyilvánulásokat, például a gyűlöletbeszédet; fellépni bizonyos orgánumok aljas uszítása ellen; olyan légkört teremteni, amelyben ne legyen megengedhető a közbeszéd egyre terjedő, alvilági rasszizmusa; és ha alpári atrocitás ér egy zsidót, azért mert zsidó, akkor a bűnüldöző szerveknek fel kéne lépni; és abahagyni a fajvédő rendszerek, mint a Horthy-rendszer, és fajvédő személyek di-csőitását meg szoborba öntését.

De hát ebben a változásban hinni nem lehet. A mai Magyarországon önkényuralom dívik, és ez az egyik melegágya a mátság üldözésének, így a zsidógyűlöletnek is.

(Bonyolítja a helyzetet, hogy most már van egy olyan zsidó egyház is, amely nincs is a magyar zsidó hagyományban, de amely díjazza a magyar kormány *sunyi* antiszemizmusát).

A szerző író

ÉLET ÉS

IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes előfizetési díj
1 évre **19 860 Ft**
Megrendelhető a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149,
210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.

Megjelenik minden pénteken!
Keresse az újságárusoknál
vagy fizessen elő!

Böcskei Balázs

TITKOS ÉLETEK UTÁN

„Néhány régi mozdulatra // A hullámok is sorba áll-
nak // Labda, madár és az idő szállnak // Kinek kell
egy játék, amibe // A csillagok mind kövek? Föld, ka-
land, ilyesmi... // Szép szavak, mind jöhet.”

(Kispál és a Borz: Autók a tenger felé)

„Hogyan jellemezné zsidók és nem zsidók (bárhogy is definiáljuk a csoportokat) együttélését a mai Magyarországon?” – teszi fel a kérdést a Szombat szerkesztősége. A kérdést értem, és most nem bonyolodom bele abba, hogy bekezdéssyi utalásokat tegyek arra, minthogy a zsidóság heterogén, ahogyan a nem zsidóság is, ebből a komplexitásból fakad, hogy a kérdésre csak a „nem lehet erre válaszolni” bornírt igazságával lehetne valamit mondani. Azért sem húzom ilyenekkel a sorokat, mert részemről egy zsidó származású honfitársammal biztosan elég jól „együtt élek”. Nem állítom, hogy mindent, amit magamról tudok, azt Kertész Imrétől tudom, de mindent, amit érdemes lesz majd egyszer magamról tudni, és abban úgy megmaradni, azt biztosan.

Valamivel több, mint két éve visszatérően jár egy sora az eszemben: „Mindig volt egy titkos életem, és mindig az volt az igazi.” Két éve hallgatom fejemben a sort, mert még mindig ugyanazok a kérdések foglalkoztatnak, teszlik belém a holnapot: az élet teljességének megtalálása, az én integritása, a töredezettségektől való megszabadulás, a megérkezés. Magamhoz (ami a Másik [is]). Ez a kérdészi mondat nem csak azt mondja el, hogy egy (nem) zsidó számára összehegeszteni magát egy egzisztenciális katasztrófa, vagy ha már az Isten adta, úgy egy ellene elkövetett abszolút bűn után, az tele van rejtéllyel, önbecsapással, kínok és kínlódások pacsizásával, hanem azt is, hogy bele fogunk halni abba fiatalon – úgy, hogy akár 100 évig is élélhetünk –, ha a „titkos élet marad az igazi”. Ennyiben zsidó és nem zsidó ember egzisztenciális kihívásai és tétjei között nincs jelentősebb különbség.

Persze, más az „induló pozíció”: a Holokauszt-halál (után/előtt) újrateremteni magát a lényegi Semmiből (az ember utáni) embernek összehasonlíthatatlan egy bárki-vel megeshető töréssel, az éveken át kísérő reménytelenséggel, egy politikai kudarccal. De nem zsidóként éppen egy zsidó regényből (Szántó T. Gábor: *Édeshármas*) tanultam meg, hogy nem élhet önmagán kívül az ember, akár zsidó, akár nem. Kívül hagyományain és valahol gyökeret eresztett mivoltán – még akkor is, ha a gyökér száalai gyengítve vannak a kortárs nem-is-tudom-minek-nevezzük modernitás által –, ahogyan vágyain és szenvedélyein kívül.

Az együttélés tehát azért harmonikus, mert ugyanazok vagyunk.

Természetesen nem vagyok egy, a politikai fejek és felszínek fölött magaslatról elnéző, látom, nem mindenki

él a másikkal olyan emberi (tökéletlen) harmóniában, mint magam a Kertészről tanultakkal.

S nem mondom, hogy értem is mindig azt, aki úgy antiszemita, hogy zsidó sem kell hozzá, ahogyan azt sem, hogy valaki azért nem tudja vállalni Jeruzsálemet – pedig akarná –, mert Donald Trump is vállalja. Őszintén – és bármennyire sértő is –, az ilyen identitást nem tartom alapzaton állónak, sem erősnek, sem pedig izgalmasnak. Aki csak valamitől szabad, és nem valamire és valamiért, az a XXI. századi unalom.

Az ember életében ugyanis mindig és minden döntés, úgy tudunk csak biztonságban élni, ha az *én* a tét. A döntés adja meg a súlyt, az érvényt, az igazság és a tévedés lehetőségét is. Aki még nem tévedett, annak soha nem lesz igaza sem – nem hogy igazsága.

Aztán már zavarba sem jövök akkor, amikor időközben az életmód magazinokban landoló 2000-es évek eleji butik-multikulturalizmus-globalizációkritika jegyében, zsidó származású honfitársaim – ezt tőlük tudom, hogy azok lennének – ítélik el Izrael Közel-Kelet-politikáját úgy, mintha csak az egyik fél kezében lennének fegyverek. Ahogyan nem biztosíték az értelmet adó politikai élet azokkal sem, akik a Pócs János nevű politikai piszok Soros-disznója kapcsán antiszemitizmust kiáltanak, de elfelejteneek megemlékezni a napi-havi iszlám

terrorról (már amit be mer mutatni „a” nyugati média), a zsidók félelméről a reterritoriális ISIS-től.

A *valaki ellen zsidónak lenni* nem kulturális identitás, hanem *instant politikai*. Politikai langyos vízben oldódó politizáló pezsgőtabletta-identitások – legyen az zsidó vagy nem zsidó – történelmet még nem csináltak, káoszt annál inkább. Ebből a káoszból – és így a pacifista sellők által is teremtett zűrzavarból – aki kiemelkedik, az a Gonosz (lehet). A Gonosza a legnagyobb veszélyt viszont a rend és a határok jelentik, a határok pedig identitásokat feltételeznek.

A rendre és az egyértelműségekre kell törekedni akkor is, ha magunkkal, akkor is, ha a másikkal akarunk együtt élni. Akik közvetlen múltjukban a „csillagok mind kövek”, ott nem csak „szép szavaknak kell jönniük” (azt talán kevés is, hiszen újra megtanultunk verset írni Auschwitz után is), hanem a szív mellett az ész és a testet is markoló, biztonságot adó egyértelműségeknek.

Akarja zsidó és nem zsidó, és nagyon akarja, hogy „titkos élete” ne a másik, hanem az egyetlen élete legyen.

Beszéljete egymáshoz. Tisztán, egyértelműen, és ugyanazt akarva!

A szerző politológus

A valaki ellen zsidónak lenni nem kulturális identitás, hanem instant politikai.

Csepeli György

KÁNAÁN A LÁTHATÁRON

Minden társadalmi csoport élete a néven múlik. A név köti össze lélektanilag a csoport tagjait, s teszi azonosíthatóvá őket más csoportok szemében. A zsidó név csodája, hogy évezredekken keresztül képes volt egybe tartani azokat, akik e néven tartották számon magukat, miközben sorra eltűntek azok, akik számára a zsidó név az irritáló idegen szinonimája volt.

A zsidók és a nem zsidók viszonyában az egyik fél

megmaradt, míg a másik fél fluktuált. Ami nem változott, az a Robert Wistrich által „legrégebbinek” nevezett gyűlölet, melyet a különböző korokban változó intenzitással és változó indoklással a nem zsidók éreztek a zsidók iránt.

A zsidók és a nem zsidók változatlanságában változékony viszonya sorsdöntő fordulatot vett a modernitással, melyet az Oroszországból Berkeley-be katapultált nagyszerű történész, Yuri Slezkine szerint nem a zsidók találtak ki, de amikor beköszöntött, úgy viselkedtek, mintha nekik találták volna ki. A Kelet-Kö-

zép-Európába sodródott városias, mozgékony, írástudó, gyors felfogóképességű, rugalmas, sokféle kommunikációs kódot ismerő kisebbségi csoport a közép-kelet-európai társadalmakra rázúduló modern korban hihetetlen gyorsan feltalálta magát, és sorra hódította meg a modern gazdaság, magas kultúra, természettudomány, tömegszórakoztatás vezető pozícióit. A tudás megszerzésének kulturálisan kódolt képessége a modern korban hihetetlenül gyorsan és nagy tömegben lehetővé tette a zsidók számára a kitörést a korábbi korokban kialakult fizikai és metafizikai elszigeteltségből.

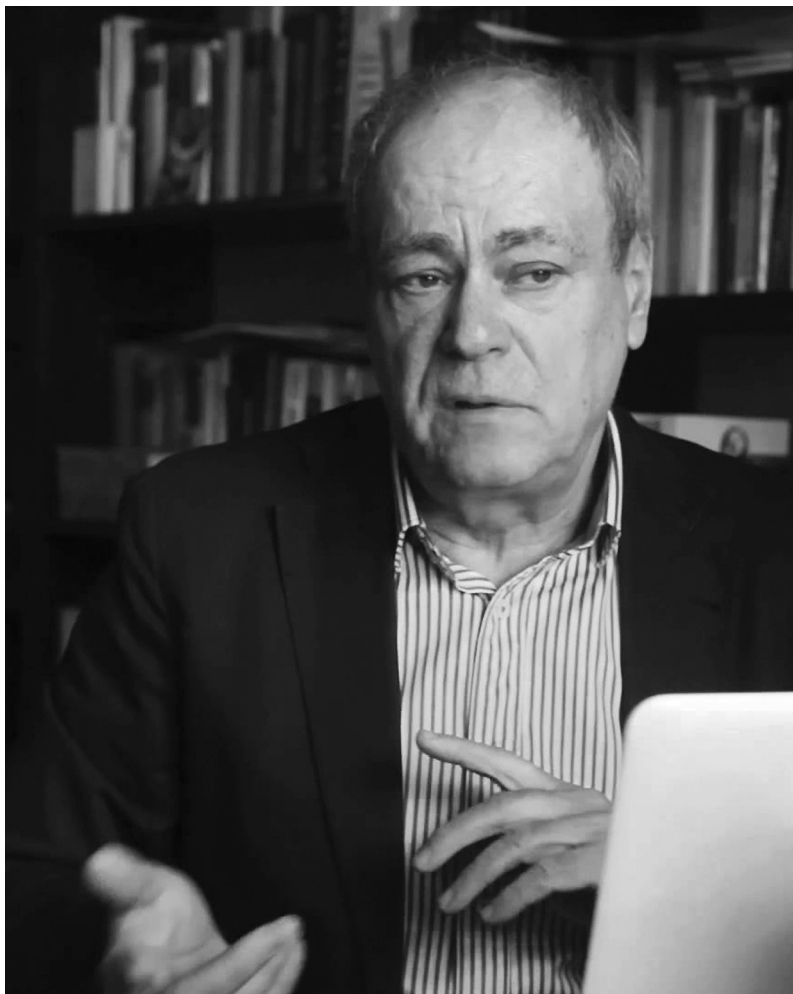
Ez a folyamat különösen kibontakozott Magyarországon, mely az Osztrák-Magyar Monarchia részeként jelentős nemzeti autonómiával rendelkezett, s 1867-ben törvénnyel biztosította az emancipációt. A zsidók sikertörténete egyben Magyarország sikertörténete lett, melynek dicsőségében azonban kezdettől fogva ott voltak a később bekövetkező tragédia magvai.

Az emancipáció által teremtett gazdasági és kulturális szabadság terében a zsidók valósággal szerelembe estek a magyarsággal, melynek története, irodalma, zenéje, képzőművészete, építésze bő lehetőségeket teremtett számukra a részvételre. Pár évtized alatt létrejött egy fantasztikusan gazdag modern magyar kultúra, melynek teljesítményei mind a mai napig a magyarok kulturális terének részei, éljenek akár Magyarország 1920 után megállapított határain belül vagy azokon kívül.

A szerelem azonban félreértésen alapult. A zsidók Vörösmartyba, Petőfibe, Aranyba, s legfőképpen Ady Endrébe szerettek bele, s nem vették észre, hogy ezek a nevek a magyar társadalom többsége számára nem jelentenek szinte semmit, hiszen a magyar nép zöme se írni, se olvasni nem tudott. A kis létszámú nemzeti középosztályhoz tartozó polgárok szívében zsidó honfitársaik nemzeti szerelmének láttán inkább gyanakvás, mintsem elismerés született.

A modernizációs sikerek egyenlőtlenül érintették a zsidókat és nem zsidókat, akik többsége e sikereknek inkább kárvallottjaiként, mintsem nyerteseiként határozta meg magukat, s ahogyan ment előre a „haladás”, rossz érzésük egyre csak fokozódott. A nem zsidók látószögéből úgy tűnt, mintha az országot megszállták volna az idegenek, akiknek üstökösszerű kiemelkedésére csak a Monarchia osztrák feléből frissen importált politikai antiszemita magyarázatokat találták hihetőnek. E magyarázatok szintén félreértésen alapultak, hiszen egységet láttattak ott, ahol valójában sokféleség volt, s elvételt gyanítottak, ahol valójában gyarapítás történt. A nem zsidók képtelenek voltak megérteni, hogy a zsidók részvétele nélkül nem lett volna modern polgári Magyarország, nem épültek volna meg Budapest, Nagyvárad, Kolozsvár, Szabadka, Szeged sugárútjai, színházai, palotái, vasútállomásai, nem jött volna létre nagyipar, bankhálózat.

A modernizáció szétverte a korábban homogén zsidó kategória társadalomlélektani hátterét. Nemrég olvastam Soros Tivadar fantasztikusan érdekes memoárját az 1944-ben Budapesten járt időkről, ahol a szerző osztályozza a nürnbergi ihletésű zsidóellenes törvények érintettjeinek sokféleségét. Soros Tivadar hamis papírokat szerezve „alámerült”, de nem hagyta nyugodni a lelkiismeret, s akinek tudott, segített hamis papírok szerzésében. Azt a feladatot kellett megoldania, hogy a nem zsidók ne lássák zsidónak, de a potenciális célcsoport tagjai zsidónak lássák. Megkülönböztette a vallásos zsidókat, akik között voltak ortodox és neológ ritusúak. Egyesek askenázi, mások szefárd eredetűeknek vallották magukat. A vallásukat elhagyott zsidók között voltak ateisták, de voltak olyanok is, akik áttértek egy keresztény (keresztény) felekezetbe. E sokféle csoportosítást keresztbe vágta a világnézeti és társadalmi kategorizáció, hiszen minden alcsoportban lehettek, ha nem is azonos valószínűséggel, szegények, gazdagok, szocialisták, kommunisták, liberálisok, konzervatívok, nacionalisták.

Auschwitz
és Trianon
traumája
végzetesen és
elszakít-
hatatlanul
szembekerült
egymással.

A zsidók magyarországi sikertörténete 1944. március 19-én véget ért. A holokauszt traumája soha el nem múló sebet ütött a magyar társadalomra, melynek következményei alól senki nem vonhatja ki magát. Nem könnyíti meg a trauma feldolgozását, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlását követően megszületett független magyar állam polgárai traumaként élték át a századokon át áhított függetlenséget, hiszen a független Magyar Királyság történelmi jogon igényelt területének csak egy töredékét tarthatta meg. A határok revíziójára irányuló politika sikeres volt, s 1938 és 1941 között a magyarok lakta területek visszakérültek. Ujjongó tömeg fogadta Komáromban, Kassán, Nagyváradon, Kolozsvárott a fehér lován a főtérre érkező kormányzót, akik között ott voltak a zsidók is. Lefagyott azonban a mosoly az arcukról, amikor már másnap megtudták, hogy a bevonuló magyar katonák mögött láthatatlanul belopakodtak a zsidótörvények, fokozatosan kiszorítva őket a magyar állampolgárok egyeteméből. Ami a magyaroknak öröm, az a zsidóknak szomorúság forrása lett.

Közben zajlott a világháború, ahol a megnagyobbodott Magyar Királyság a vesztes oldalon állt, s a háború elvesztésével mindent vissza kellett adnia a szomszéd államoknak. A holokauszt évében azonban a visszaszerzett területek még a Magyar Királyság fennhatósága alá tartoztak. Az Auschwitzba deportált, zsidónak minősített magyar állampolgárokat a Felvidékről, Kárpátaljáról, Erdélyből, Vajdaságból visszatért területekről éppen úgy a MÁV szerelvényei szállították Auschwitzba, mint azokat, akik a korábban Csonka-Magyarországgént emlegetett területeken éltek. Minden érintettre vonatkozott az 1944. március 19. után német nyomásra kinevezett kormány belügyminisztere, Jaross Andor által 1944. április 7-én kiadott 1944. évi 6163/18944. B. M. res. rendelete mely szerint „a magyar királyi kormány az országot rövid időn belül megtisztítja a zsidóktól.” A kormányzó akaratából 1944. július 9-én a deportálás abbamaradt. Bár iszonyatos megpróbáltatások árán, de a Budapesten élő zsidóság nagyobb része a holokausztot túlélte.

Auschwitz és Trianon traumája végzetesen és elszakíthatatlanul szembekerült egymással. Az 1945 után létrejött elnyomó rendszerben szó sem lehetett a traumák ki- és megbeszéléséről, miként kikerült a közbeszédből a „zsidó” szó is. Elátkozott szó lett, melynek használatát a holokauszt drámájának valamennyi szereplője, az üldözöttek, az üldözők, a vétkesek közt cinikus némák, de a hősök is kerülték. A szó világháború előtt szokásban volt jelentései közül egy sem maradt, melyre ne került volna a tabu pecsétje.

A rendszerváltás nem hozott megoldást. A közbeszéd ugyan felszabadult, de a közbeszéd mérgezett forrásai nem tisztultak. A demokratikus politikai rendszer

mit sem tudott kezdeni a nyomasztó örökséggel, melynek csak egy része volt kommunikációs eredetű. A rendszerváltás során elmaradt a bocsánatkérés, de, ami ugyanilyen fontos lett volna, elmaradt az elrabolt javakért járó kárpótlás, mely nemcsak a zsidótörvények érintettjeinek, hanem az 1945 után törvényesített rablások érintettjeinek is járt volna. A „senkinek semmit” cinikus elve végképp feldolgozhatatlanná tette a múltat, melynek árnyéka a jelenre vetül.

Mit tehetnénk annak érdekében, hogy a jövőre ne vetüljön a múlt árnyéka? Mindenekelőtt vissza kellene térni a szabadság útjára, melyet a múlt században, Szekfű Gyula kifejezésével élve, a magyar társadalom elvesztett. A visszafordulást követően azonban senki sem kezdheti ott, ahonnan elődeit a külső és belső erők útvesztésre kényszerítették. A modern, polgári, európai Magyarország csak akkor támadhat fel haló poraiból, ha megteremtői, zsidók, nem zsidók egyaránt, tanulnak a múlt hibáiból.

A modern, liberális múltban a bajt az okozta, hogy a kulturális és anyagi gazdagodás egyenlőtlenül érintette a magyar társadalom tagjait, ami a kis számú nyerteseiket kevéssé, ám a magukat vesztesként meghatározó tömeget annál inkább zavarta. A vesztesekben az egyenlőtlenség megtapasztalása igazságtalanságként csapódott le, ami óhatatlan olyan ideológiák felé hajtotta őket, amelyek gyors és hatékony kiegyenlítést ígértek. Ez a végzetes csábítás lett az egyes társadalmi csoportok kifosztása iránt érzett olthatatlan csábítás alapja, mely előbb a zsidók, később mindenki ellen irányult, akinek képletesen szólva egy szál ingnél többje volt.

Magyarországnak csak akkor lesz esély a kudarcos, veszített útról a sikeres, új útra visszatérni, ha a liberális szabadságjogok nem kerülnek ellentmondásba az állampolgári közösség szolidaritásával, mely egyedül képes arra, hogy a közösség egésze megtartsa magát az időben, átvezesse a következő nemzedékeket a jövőbe. Nagyszerű költőnk, akivel minden ini és olvasni tudó magyar szerelembe esik, ezt a nemzeti kíváncsiságot már a 19. században elévülhetetlen szép szavakkal megfogalmazta:

„Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!”

A Kánaán azonban még nincs itt.

A szerző szociálpszichológus, szociológus

Cserna-Szabó András

A ZSIDÓKÉRDÉS

(egyperces)

A vidéki szociológust a helyi tévé riportere faggatja. Egy főút mellett állnak, háttérben, kisé messzebb egy valamikori izraelita temető sírkövei látszanak (vagy inkább nem látszanak a gáztól). Nemrég még esett, most csak fúj kicsit a szél, de jó idő van amúgy, süt a nap.

– Lehet beszélni ma Magyarországon zsidókérdésről? – kérdezi a szőke, fiatal tévés hölgy, hosszú hajába belekap az alföldi szellő.

– Lehet, hogy nagyon naiv vagyok – kezdi a szociológus, jól öltözött, szépen ápolat divatszakkállas férfi –, de azt hiszem, nincs ma Magyarországon zsidókérdés. Ha naiv vagyok, csak Ignotushoz, a *Nyugat* legendás főszerkesztőjéhez válok hasonlatossá, aki éppen száz éve ugyanezen kérdésben így nyilatkozott: „A változások, amelyek, mondom, igen hamar elkövetkezendőek, egyúttal olyan közintézményeket s közfelfogásokat teremtenek majd, amelyek számára: bármily gyengédséggel viseltessenek általában a vallás, s bármily igazságossággal minden felekezet s meggyőződés és nemzetiségi vagy osztályérdek iránt, mégis közömbös lesz, hogy ki milyen felekezetű s milyen származású. Ezzel majd mindenkép tárgyalanná válik a zsidó-kérdés – s ezzel érlik tárgyalanná.” Írta kb. negyedszázaddal a holokauszt előtt. A statisztikai adatok szerint egyébként Magyarországon 80 – 200 000 zsidó él, a becslések attól függőek, hogy a vallásgyakorlást vagy a származást veszik-e figyelembe. A zsidók nagy része Budapesten él. Én kétlaki vagyok, a hét egyik felében itt vagyok, vidéken, a másik felében pedig az egyetemi munkahelyem miatt a fővárosban tartózkodom, úgyhogy mindkét világot jól ismerem. És az utóbbi évtizedben egyre kevésbé érzékelek antiszemitizmust. Se itt, se ott. Mert azelőtt tagadhatatlanul volt egy bevett társasági szalonzsidózás: ilyen zsidóviccesélő, összekacsintó, csurkapistas. Még a vidéki kocsmákból (gyakran megfordulok ilyen helyeken szociológiai terepmunkáim miatt) is kikopott a kilencvenes évek önfeledt zsidózása – ez nagyrészt olyan emberekre volt jellemző, akiknek fogalmuk se volt, mi és ki a zsidó,

zsidót az életben nem láttak, ez valahogy hozzátartozott a rendszerváltozás „eufóriájához”, hogy most már mindent szabad, amit Kádár alatt nem – vagy csak kevésbé, tiokban, szőrméntén – lehetett: Nyugatra menni, Kft.-t alapítani, kuplerájba járni, zsidózni... Ez szinte teljesen eltűnt. A cigányozás maradt, a buzizás lankadt, és ugye jöttek a „migráncok”... Sokféle törésvonalat érzékelek ma a társadalomban, vidéken, Budapesten, az értelmiségen belül – de zsidók és nem zsidók közötti jelentős törésvonalat nem. Ahogy apáink és nagyapáink nemzedéke még pontosan számon tartotta, ki a zsidó és ki nem az – a mi nemzedékünk (43 éves vagyok) alig tudja, ki zsidó és ki nem az. Valószínűleg több száz zsidó ismerősöm van, de csak, mondjuk, egy tucatról tudom, hogy zsidó, róluk is többnyire csupán azért, mert ezzel foglalkoznak, a zsidóságukkal: rabbik, zsidó újságot szerkesztenek, zsidó irodalmat vagy konyhát vagy vallást stb. kutatnak. Persze elmebetegnek mindig és mindenhol vannak és lesznek (skinheadek, neonácik, szélsőjobbosok stb.), de igazából nem érzem, hogy a hangjuk jelentősen behallatszana a mindennapi életbe. Per pillanat úgy érzem, hogy a „zsidók” és a „nem-zsidók” együttélése nagyjából zökkenőmentes Magyarországon – persze, lehet, hogy ez nincs így, csak a saját tapasztalataimra tudok támaszkodni. Nem találkozom

...a mi nemzedékünk (43 éves vagyok) alig tudja, ki zsidó és ki nem az.

olyan emberekkel, akik arról panaszkodnának, hogy nem tudnak a zsidóktól érvényesülni, hogy a zsidók gazdasági vagy intellektuális fölényükkel elnyomnák őket, vagy a zsidók „kitúrják” őket innen-onnan, és viszont: zsidókkal sem, akik panaszkodnának helyzetükre vagy egyáltalán: a nem zsidókra.

Ebben a pillanatban egy hosszú kamion áll meg mellettük. A sárga ponyván hatalmas betűkkel a cég neve. Az atlétatrikós sofőr kidugja kopasz fejét az ablakon, szájában cigaretta. Kiabálva kérdezi, hogy hol találja a baromfifeldolgozó vállalatot.

Se az operatőr, se a riporter, se a szociológus nem tudja. Még szerencse, hogy arra biciklizik egy öreg férfi, rajta sáros gumicsizma, szürke melósgatya, elnyűtt kabát, micisapka. Fütyörészve hajtja a bringát.

– Bácsi, kérem, nem tudná megmondani, merre találja a kamionos úr a baromfifeldolgozó vállalat telephelyét? – kérdezi iskolázott hangján a szőke hölgy.

A bácsi lassít, megáll. Leveszi a kalapját, megvakarja a fejét. Legelteti szemét kicsit a tévés hölgyön, aztán kinyögi:

– A csirkegyárat keresik? A harmadik zsidónál forduljon jobbra! – mondja a bácsi, és előre mutat jobb kezével. Majd felül a biciklire és továbbhajt. A fütyölést onnan folytatja, ahol az elébb abbahagyta.

A riporternő és a szociológus csodálkozva, értetlenül néz az öregember után, de az operatőr tökéletesen értette a bácsi szavait. Rögtön le is fordítja a kamionsofőrnek: – A harmadik Soros-plakát után jobbkéz felől fogja találni...

A kamionsofőr int, hogy köszi. Az első tábla után még túlköl is egyet, a tehenek a réten ijedtékben felbőgnek. Még jó, hogy vége a forgatásnak, mert az eső újra elkezd csöpörögni.

A szerző író

Gadó János

A RÉGI ZSIDÓ- GYŰLŐLET MÁR EREJÉT VESZTETTE, AZ ÚJ MÉG A KAPUKNÁL VÁRAKOZIK

Magyarország magába forduló ország, a külvilág eseményeit is belpolitikai szemüvegen át nézi szinte mindenki. A magyar zsidók világképét is a terhes magyar múlt uralja, a határon túlra leginkább ezen a szemüvegen át tekintenek.

Próbáljunk meg most nézőpontot váltani, legyen kiindulópontunk a világ zsidóságának helyzete.

*

A háború után háromnegyed évszázaddal a zsidó-keresztény világ önképét alighanem a Holokauszt határozza meg a legerősebben – közvetve vagy közvetlenül. Az itt élő emberek java ezt talán nem is tudja, személyes életükben, tudatukban ez talán nem is játszik szerepet, de ha közösség önképéről gondolkodnak, újra és újra beleütköznek.

Részben a fentiekre adott, nem feltétlenül tudatos vá-

lasznak tekinthető az, hogy az ENSZ különböző fórumain – vagyis a világ országainak legfontosabb gyülekezetében – Izraelt rendszeresen megbélyegzik, többször, mint akár-mely más országot. A zsidók így tehát változatlanul az első számú bűnbak szerepét kénytelenek eljátszani – a Holokausz után 75 évvel.

A zsidógyűlölet – modernizált, ezúttal kisebbségvédő/emberjogi/antirasszista nyelvezetre áthangszerelt – kultúrája ezzel világméretűvé vált. Az ENSZ-ben rendszeresen előadott gyűlöletrituálékon jelen van a világ minden országának képviselője, így ennek üzenetét és rítusait az egész világgal megismertetik.

Természetesen a világ népei nem csupán az anticionizmussal kerülnek kapcsolatba: a Holokausz kultúrájának egyetemessé válása, valamint Izrael Állam rendkívül aktív jelenléte a világ gazdaságban és politikában a zsidóság létének más aspektusait is megmutatja. Így India, Kína, Vietnám, stb. népei ma ugyanazt az utat járják, mint a monoteista civilizációk népei évszázadokkal korábban: egyszerre ismerhetik meg a hús-vér zsidókat, valamint a körjük font vad, irracionális hiedelmeket.

Globális világunkban ma elsősorban az arab világ az, ahol a zsidógyűlölet fáklyáját tovább viszik. Súlyos modernizációs válsága önmagában is erős motiváció a bűnbakkeresésre, amit tetéz az iszlám hagyományban élő zsidóellenesség, valamint az, hogy sajátuk tekintett területén létezik és virul egy kicsi zsidó állam, amelyet sem katonai, sem politikai, sem más eszközökkel nem voltak képesek legyőzni. Ezért azon a területen támadják Izraelt, ahol vannak esélyeik: az emberjogi diskurzusra érzékeny nemzetközi fórumokon.

E fórumokon szövetségesre lelnek a nyugati világ azon széles köreiből, ahol az emberjogi diskurzus megszületett: az önvizsgálatra kész, mások sérelmeire nyitott, empátikus baloldali kultúrában. Az arab világgal ellentétben, ahol az emberjogi diskurzus csak külső használatra szolgál, nyugaton ezt az értékrendet mélységesen komolyan veszik. És mivel a Holokausz során elkövetett és nyíltan beismerett bűnök e népek önbecsülésén súlyos sebet ejtenek, ezt, nem igazán tudatosan, úgy kompenzálják, hogy szembehelyezik vele a zsidók „bűneit”, vagyis a palesztinoknak állítólag okozott és mérhetetlenül felnagyított szenvedéseket. Az önvizsgálatban mélyen elmerült Nyugat-Európa és az önvizsgálatot csak hírből ismerő arab világ így érdekközösségben találja magát: más-más okból érdekelt Izrael „bűneinek” mértéktelen felnagyításában.

Ebben a bonyolult felállásban az Egyesült Államok a folyamatosan támadott Izrael Állam fő protektora. A radikális protestáns kultúra, ebből következőleg a fejlődésben való éllovas szerep, a Holokausz bűneitől való (viszonylagos) érintetlenség megóvjá ezt az országot az olyan frusztrációktól, amelyek (más-más okból) Európát és az arab világot fojtogatják.

Amikor tehát a zsidókhöz való viszonyt tekintjük, az

önreflexióra képtelen arab világtól kezdve, az önreflexió kultúráját forma szerint elsajátító Kelet-Közép-Európán és az e kultúrában elveszni látszó Nyugat-Európán át az önreflexióban önbizalmát el nem veszítő Egyesült Államokig terjed a skála.

Ezen a skálán Közép-Kelet-Európa országaitól, az EU tagjaiként elvárják az önvizsgálatot és így a Holokausz kultúrájának elsajátítását, ami formálisan, a politikai deklarációk szintjén meg is történt, ám az emberek széles tömegeit nem hatotta át, mint Nyugat-Európában. Mára ezek az országok kevés kivétellel az Európai Unió tagjaivá váltak és eljutottak oda, ahol Nyugat-Európa országai tartottak az 50-es években: elismerik a Holokausz egyedülállóan súlyos mivoltát, de saját felelősségükkel egyelőre nem tudnak mit kezdeni.

*

Ebben a helyzetben furcsa szövetségek jönnek létre. Mint fentebb láttuk, az önvizsgálatban elmélyült, az ál-

(Fotó: Czirják Pál)

dozatiságot központba helyező nyugati baloldal közös nevezőre jut az önreflexiót nem ismerő, bajaiért csak másokat hibáztató, magát áldozatnak látó és láttató arab-iszlám világgal. Így közös nevezőre jutnak abban, hogy az iszlám világ a nyugati gyarmatosítás áldozata. Még inkább közös nevezőn vannak abban, hogy a legáldozatibb áldozatok a palesztinok és a legagresszívabb agresszorok az izraeliek/cionisták.

Amikor a fenti ideológiai támadás ellen Izrael szövetségeseket keres, ugyancsak furcsa módon a közép-kelet-európai országokat fogja megtalálni (Amerikán kívül

persze), amelyek hajlandók elismerni a zsidók áldozati-ságát – cserébe azért, hogy a Holokauszt bűnei alól felmentést kapjanak és elavult, romantikus, nacionalista önképüket megőrizhessék. A szövetségeseiket kereső, baloldali-humanista lózungokkal szidalmazott, nemzeti vállalásos önkép felé forduló zsidó állam jobboldali vezetői, úgy tűnik, megadják nekik ezt a felmentést.

Így dereng fel két furcsa, szembenálló ideológiai szövetségi rendszer: egyfelől a nyugat-európai baloldal és az arab-izlám világ, másfelől a közép-kelet-európai nacionalisták és Izrael állam jelenlegi vezetése között. Tegyük hozzá: Izrael részéről ez tudatosan a (vélt) kisebbik rossz választása.

A fentiekkel szemben Izrael és az Egyesült Államok szövetsége tekinthető olyannak, amely közös értékeken és nem sérült, torzult önképen alapul.

*

A magyar zsidók többsége nem érzékeny a Nyugat-Európában és Amerikában kibontakozó, progresszív nyelven megszólaló zsidógyűlöletre.

Ebben a globális képletben a magyar zsidók Európa keleti felében helyezkednek el, ahol az uralkodó ideológia a vallásilag alátámasztott nacionalizmuson és az önvizsgálatot nem ismerő, bűnbakkereső sérelmi politikán alapul. Ez a Horthy-korszakra hajazó ideológia egyszer már tragédiába vitte az országot, aminek az árát mindenk előtt a zsidók fizették meg.

Mivel ez a zsidók számára ez elfogadhatatlan, nem tehetnek mást, minthogy ennek kipróbált ellenszeréhez folyamodnak: az antifasizmus, a Holokauszt emléke, a magyar progresszió hagyományai, továbbá a nyugati kisebbségvédő, antirasszista világkép az, amelyre magyar zsidó öntudatukat alapozzák.

Ez két fontos következménnyel jár.

1. A magyar zsidók többsége nem érzékeny a Nyugat-Európában és Amerikában kibontakozó, fentebb körvonalazott, progresszív nyelven megszólaló zsidógyűlöletre. Magyarországon a nacionalizmus már nem antiszemita (a régi módon), mert a zsidók helyett új ellenségeket talált; a progresszió pedig még nem antiszemita (az új módon). Így az Izrael-ellenes gyűlölködés gazdag kultúrája, amit tőlünk nyugatra a baloldali-izlám ideológiai szövetség létrehozott, nálunk nem lel kedvező feltételekre. A zsidóellenes indulatokkal terhelt tömegek most éppen nem találnak maguknak megfelelő ideológiát.

2. A zsidó vallási hagyomány a kortárs magyar zsidó önképben nem meghatározó, inkább a hivatalos establishment fenntartásában van szerepe. A zsidóságra olyan annyira jellemző, újító gondolkodás nem ezen a téren mutatja meg magát. A neológia, a zsidóság hivatalos képviselője merev, újítások iránt nem fogékony, csekély számú tagságát sem igazán érdekli a vallási progresszió. A neológia valódi otthona a 19. századi magyar liberalizmus volt. 1919 után meghalt a liberalizmus, 1944-ben pedig meghalt a magyar zsidóság – a szó szoros és átvitt ér-

telmében egyaránt. A túlélők többé nem tekintették magukat magyarnak, mert a magyarság kiközösítette őket. Így megmaradt az intézményrendszer, melynek szellemi tartalma immár egyedül a vallás volt, de a neológia nem vallási alapon született, nem a vallás volt a differencia specifikája. Megmaradt a kérdés: mit keresnek 1944 után a zsidók Magyarországon? Mert a vallás parancsait betartani Amerikában is lehet, sokkal kedvezőbb körülmények között.

A neológiának erre egyetlen válasza van: saját hagyományainak hangsúlyozása. Ám, mint láttuk, ezek a hagyományok valójában nem vallási, hanem politikai jellegűek voltak és 1944 után lenullázódtak. A neológia vallásos hagyományai kevesek számára jelentek közösségképző erőt. A neológia, mint hivatalos zsidóság, ma valójában a Holokauszt emlékének legfőbb letéteményese, az elpusztítottak emlékének, zsinagógáinak, temetőinek őrzője. Ezért nem tud megújulni, hiszen minden változás a mártírok által megszentelt hagyomány felborítása lenne.

Mindez elsősorban nem valami helytelen politika, hanem a megkerülhetetlen helyzet következménye. A magyar zsidóság öntudatát mindenekelőtt a Holokauszt határozza meg. A zsidóságot képviselő szervezet ettől a helyzettől nem tud elmenekülni.

A neológia enerváltsága mögött a meg nem választott kérdés, a kétely rejlik: érdemes-e még zsidónak lenni Magyarországon? Ezért nem tartja el a zsidóság saját intézményeit: mert nem bízik a saját jövőjében. Ezért tartja el ezeket az intézményeket az államhatalom, amelynek demonstrálnia kell, hogy az itt él és virul a magyar zsidóság.

A honi zsidóság ma a progresszióért vívott küzdelemben, politikai/kulturális/közéleti téren mutatja meg kreativitását – mint száz éve mindig is. Ez az asszimiláció és a zsidó öntudat közötti örökös átmeneti állapot. Ez a közeg nem alkalmas arra, hogy a zsidóság formális képviselője legyen – a zsidóság formális képviselője viszont híján van a kreativitásnak és az újító szellemnek.

A magyar zsidó szellem így ma az azért a 20. századi polgári demokratikus szabadságjogokért küzd, amelyekért már száz éve is küzdött, és amelyek Európa nyugati felén a háború vége óta garantáltak. A megkésétt fejlődés így nagyobb részt elzárja szemük elől azt a nagy kihívást, amellyel Nyugat-Európa és Amerika zsidósága birkózik: a progresszív jelszavakkal operáló zsidóellenesség (az „anticionizmus”) ellenében kell egy olyan gondolkört és nyelvezetet kimunkálniuk, amely megőrzi a kisebbségi jogok, a „másság” tiszteltetését, a politikai korrektség vívmányait, ugyanakkor képes gátat vetni az ezekkel visszaélő agresszív, antidemokratikus, antiszemita mozgalmaknak.

A szerző szociológus, a Szombat szerkesztője

Gerő András

MAGYAR SZIVÁRVÁNY

Örömmel látom, hogy a *Szombat* szerkesztősége is úgy érzékeli: a „zsidókérdés” kifejezés már csak idézőjelben használható fogalom. Ahhoz, hogy ez így legyen, megítélésem szerint egy hangyányit én is hozzájárultam a 2012-ben lezajlott Gerő-Romsics vita keretében.¹ Hisz’ ne feledjük, 2001-ben jelent meg Gyurgyák János – egyébként meglehetősen alapos, de a fogalmi és kritikai reflexiót kevésbé tartalmazó – könyve a még idézőjel nélküli „zsidókérdés” eszmetörténetéről. Akkor tehát még elfogadott volt az idézőjel nélküli szóhasználat.

Személy szerint úgy gondolom, hogy a *Huszadik Század* 1917-es körkérdése intellektuálisan nem képez számottevő határt, következőleg megemlékezésre sem érdemes. A körkérdés ötlete inkább szól Jászi Oszkár eleddig nem kellő alapossággal tanulmányozott (ön)antiszemitizmusáról mintsem arról, ami formailag a tárgya.

Az Önök által feltett kérdéseket nem kívánom fogalmilag elemezni, de igyekszem felvillantani azt, ami – ha nem is válaszként, de – elgondolásként bennem megfogalmazódott.

*

A magyar nemzettudat létrejöttékor homogenizációban gondolkodott. A magyart mint fogalmat nem sokszínűségében, integrativitásában képzeltek el, hanem olyan kategóriaként, amely egynemű. Ezt jórészt az a tény motiválta, hogy határozott veszélyeztetettség-tudat párosult a nemzetfogalom kialakulásával – sokaknál (például Széchenyi, Vörösmarty) erősen hatott a nemzet-haláltól való félelem is. De a nemzethalál mellett jelen volt a balsors motívuma is (Kölcsény).

A lényeg mindegyik esetben abban állt, hogy a magyar nem engedhet meg magának semmifajta töredezettséget, mert ellenkező esetben így vagy úgy, de elsüllyed az őt körülölelő szláv és germán tengerben. Éppen ezért a magyar nemzettudat – jó néhány más nemzeti

(Fotó: Thaler Tamás)

önképpel szemben – nem különmeműségekből vagy adott esetben regionális hangsúlyokból épült, hanem monolit-képződményként jelent meg.

Amikor pedig a kiegyezés után a magyarok alkotmányosan is uralkodó helyzetbe kerültek, akkor nem ők alkották a nemzeti értelemben vett többséget. Ez arra ösztönzött, hogy a homogenizáció elképzelése tovább erősödjön, hiszen a történelmi Magyarországon a magukat magyarnak vallók csak 1900-ban kerültek többségbe – nem kevésbé azért, mert az itt élő zsidók a magyar identitást választották. (De persze ez is egyfajta látszattöbbség volt, hiszen az erdélyi románok mögött ott állt Románia, az itt élő szerbek mögött pedig Szerbia.)

A trianoni döntés még inkább erősítette ezt a homogenizáló magyar nemzettudatot. A magyar nemzeti lét teljességének veszélyeztetettsége visszaigazolódott, s az etnicistává vált magyar nemzettudat a magyart egynek és oszthatatlannak tételezte. Persze az etnikai alap másfelől arra ösztönzött, hogy ebből zárják ki a zsidót, hiszen ő bármit is gondol magáról, nem lehet magyar.

A két háború közti Magyarország szabad akaratából a külsőleg elszenvedett trianoni döntés nyomán irányt vett az ún. „belső Trianonra”, a nemzetileg nagyrészt magyarra lett zsidók kitaszítására, a nemzet öncsonkolására.

A szocialista időszakban a nemzettudat csipkerózsika-álmát aludta – a magyar állam mindenről inkább szólt mintsem a nemzetfogalom újragondolásáról.

Nem véletlen tehát, hogy a rendszerváltozás után a magyar nemzettudat különféle formái mintegy a mélyhűtőből kiolvadva megjelentek a nyilvánosságban, az emlékezetpolitikában, a nemzeti, politikai rituálékban.

Mindazonáltal ezzel párhuzamosan a helyzet fokozatosan megváltozott. Politikailag is egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a környező országokban élő kisebbségi magyarok a magyar nemzet részei, s így az is egyértelműsödött, hogy kulturálisan többféleképpen lehet magyarnak lenni.

Elindult egy olyan folyamat, amely – történelmünk során először – artikuláltan is a magyart nem homogén, hanem integratív kategóriaként kezelte, s mindez tömegesen is megélhető kulturális, illetve politikai élménnyé vált. Mind a tömegkultúra, mind a magaskultúra, mind a politika szintjén szemünk előtt zajlott, illetve zajlik a magyar nemzetfogalom integratív felfogásának kialakulása, meggyökeresedése.

*

A ma Magyarországon élő zsidó származású emberek nemzeti értelemben szinte kivétel nélkül magyarnak gondolják önmagukat. Másfelől sokféle identitásuk van; kevesen vallásosak, sokkal többen szekularizáltak, s a szekularizáción belül is eltérő önazonosságokat vallanak magukénak, adott esetben semmi jelentőséget sem tulajdonítanak származásuknak.

Van, aki úgy gondolja, hogy az asszimiláció miatt empirikus értelemben már nincs is zsidó Magyarországon. Ez a fajta interpretáció intellektuálisan beteljesíti a holokausztot – egyszerűen gondolatilag szünteti meg a zsidót. Igazi életidegen, az identitások sokféleségének tényét mellőző, akadémikus idiotizmus. Van, aki az asszimilációt úgy értékeli, mint veszélyt, merthogy ez képes eltüntetni a zsidót. Éppen ezért a legnagyobb, de még így is kis létszámú zsidó felekezet vezetője úgy véli, hogy neki irtózatot kell folytatni az asszimilációval szemben. Valami olyan ellen akar küzdeni, ami a maga szerves fejlődésében jött létre. Ez a céltételezés szerintem a politikai idiotizmus kategóriájába tartozik.²

A magyar nemzettudat integratív átalakulása ideális lehetőséget biztosít arra, hogy az itt élő – akár vallásos, akár többségében szekuláris – emberek folyamatosan jelezzék, hogy ők is magyarok, de másként magyarok. Másságuk nemcsak vallási meggyőződésükben állhat, hanem abban is, hogy más családtörténeteket képviselnek, másként viszonyulnak az emlékezet különféle topo-

saihoz, egyszóval az *asszimiláción belül testesíthetnek – és testesítenek – meg egyfajta integratív alapállást*. Megjegyzem, ennek számtalan nyoma van, hiszen ez a folyamat is zajlik, legfeljebb nem mindig tudatosodik.

Példának okáért magaskulturálisan jól mutatja ezt, hogy a magyar irodalomnak van egy olyan vonulata, amely hangsúlyozottan viszonyul a magyarországi, illetve magyar zsidó sorshoz (Kertész Imrétől Konrád Györgyig, Röhrig Gézától Szántó T. Gáborig). Tömegkulturálisan ezt jelzi a különféle klezmer együttesek, a zsidó fesztiválok és gasztronómia sikere.

De nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy 1948 óta létezik a zsidó állam, Izrael. Az Izraelhez való viszony szintén egy olyan tudati koordináta, amely egy bármely értelemben zsidó tudattal rendelkező embert képes megkülönböztetni. Ez lehet kettős identitás, lehet pusztán érdeklődés, lehet egyszerű elkötelezettség Izrael léte és biztonságos határai mellett. S ez az „Izrael faktor” még akkor is működőképes – és nem csak a bármilyen értelemben vett zsidó tudattal rendelkezők esetében(!) –, ha éppen egy-egy vallásos zsidó szervezet érdektelenséget mutat iránta. Jól mutatja ezt az a kezdeményezés, amelynek részese voltam, s amely rövid idő alatt több mint 11 000(!) aláírást gyűjtött össze annak támogatásául, hogy az Egyesült Államok elnöke elismerte Jeruzsálemet Izrael fővárosaként. Magyarországon eddig ez a legnagyobb szabású társadalmi akció a zsidó állam mellett.

*

Tehát megítélésem szerint Magyarországon nagyon régóta nem volt olyan kedvező helyzet az eltérő önazonosságok megfogalmazásához és megéléséhez, mint manapság. Az integratív vá váló magyar nemzettudat nagy lehetőségeket biztosít az ilyen-olyan zsidó identitások kibontakoztatására is. Méghozzá úgy, hogy ezek összetevői annak a magyar szívárványnak, amelynek mindannyian részesei vagyunk; mindannyian a saját színünkkel, de egy kombinációba rendeződve.

A lényeg, hogy mindenki merje felvállalni önmagát. Zsidóként azt, hogy másként zsidó, mint a zsidó nemzetállamban élő; magyarként pedig azt, hogy másként magyar, mint akinek a családtörténetében nem volt zsidó-üldözés vagy éppen faji alapú stigmatizáció.

A szerző történetész

JEGYZETEK

- 1 Gerő András álláspontjával a hivatkozott vitában szerkesztőségünk nem azonosul(t).
- 2 Sajnálatosnak tartjuk, hogy a szerző cikkében (itt és másutt is) ad hominem érvelésre is felhasználta az alkalmat. (A szerk.)

asszimiláción
belül
testesíthetnek –
és testesítenek
– meg egyfajta
integratív
alapállást

Hanák András

UNEASY

Röviden felelnék a két kérdésre.

1.

Igyekeztem fellelni a megfelelő kifejezést arra, hogy miként jellemezném a zsidó – nem zsidó együttélés mai állapotát.

Természetesen valamiképpen szükséges lenne meghatározni e csoportokat, de most nem teszem meg. Maradjunk abban, hogy tudjuk, kikről van szó. A szó, ami a leginkább a fejemben nyüzsgött a válasz keresgélése során, nem véletlenül nem magyar szó – valahogy ezen a nyelven sem én, sem a környezetem nem szeret az ilyen témákban egyértelműen vagy plasztikusan fogalmazni. Inkább körülírjuk, metaforikus vagy szimbolikus módon fogalmazunk. Vagy nem tudjuk, vagy nem mondjuk a pontos megnevezést. Szóval nem tudtam elhessegetni az angol kifejezést – *uneasy*. Igen, leginkább ezt mondanám erre az együttélésre. Mindazzal, hogy most majd angolul és magyarul kellene kifejeznie, mit is jelent ez a szó ebben az összefüggésben. Nem teszem ezt. Bizonyára nem tragikus, terhes vagy napi konfliktusokkal terhelt ez a viszony. De nem is felhőtlen, maradéktalanul megnyugtató, amely nem ad okot az aggodalomra. A múlt nem könnyen felejthető. Még azok számára sem, akik nagyon sokat nem is kívánnak tudni erről a múltról vagy szeretnének minél teljesebben részesülni a feledés áldásából.

Azt remélem és azt is látom, hogy mindkét oldalon megindult az a folyamat, hogy ne a Holocaust határozza meg az együttélés állapotát. Több generációval a Holocaust után ez elkerülhetetlen. Nem mintha a korábbiakban bármikor felvállaltan és nyíltan ez lett volna a legfontosabb élmény, mint az együttélés élményeinek, problémáinak háttere. A mai *uneasiness* részben abból ered, hogy a lezáratlan, megbeszéletlen, feldolgozatlan Holocaust témát ennyi év után már

nagyon nehezen lehet a helyére tenni. Be kell látnunk, hogy ez így alakult, és ennél jobban nem sikerült ezt a tragédiát „feldolgozni”. Ennek okait kereshetjük, mindkét oldalon is, és itt elkerülhetetlen a zsidók számára a hallgatás igen szerteágazó motívumainak megértése. A megértést részben empátikus megértésnek tekintem, amely mellett a kritika hangját akkor tartom indokoltnak, ha az elkerülhetetlen. Tudjuk, hogy nem a magyar társadalom az egyetlen, ahol az elhallgatást tapasztalhattuk, országunk itt csak olyan szempontból kivétel, hogy a magyar Holocaust kivételes volt. És ezt egyik oldal sem fogja teljesen elismerni és elfelejteni. Nos, ez az a szituáció, amely részben az általam azonosított *uneasy* állapotot táplálja. Természetesen sok kis dolgot lehet tenni az elmulasztott szembenézéssel történő szembenézés érdekében, legkevésbé a látványos megemlékezések és múzeumok segítésére, de azt el kell fogadnunk, hogy ez a folyamat így alakult.

Azt nem vonnám kétségbe, hogy a Magyarországon maradt és itt élő zsidók továbbra is ehhez az országhoz és kultúrához kívánnak tartozni. Aki pedig nem törekszik erre, viszonylag könnyen találja meg helyét

akár Izraelben, akár más ország zsidó közösségében. Izrael léte és több évtizedes küzdelme több tekintetben segít a helyzetben. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy nagy terhet levesz az ember válláról, ugyanakkor új konfliktusokat, vitákat gerjeszt. Országunkban valamelyest oldja azt az állapotot, amelyet én *uneasiness*-nek nevezek. Mindenképpen javítja az együttélést, hogy a magyar zsidók számára mindig ott áll a lehetőség, hogy Izraelben éljenek. Akár kivándorlóként, akár a börtöndök népe vándorlóiként. Ma már nagyon sok életút járható Izraelben, számtalan foglalkozás áll nyitva, új üzleti szektor vár, és abban is széles a skála, hogy ki mennyiben követi a vallás előírásait. Természetesen Izrael léte és jövője több dilemmát is felvet mindkét oldalon. A zsidók számára mindenképpen dilemma, hogy minden izraeli lépést és akciót feltétel nélkül támogatni kell-e. Ugyanakkor a nem zsidók, és ezen belül a maguk módján antiszemita attitűdöt továbbvivő emberek egy jelentős része egyre nagyobb tisztelettel és elfogadással szemléli Izrael helyzetét. Néha ez kifejezett csodálatot vált ki. Mindez azonban nem feltétlenül szünteti meg az antiszemita attitűdöket, a régiók helyére bőségesen jönnek újak.

Az új antiszemitizmus a mail-lelkek számára íródik, és egyre inkább támaszkodik a new tech világra. Megosztható, kommentálható, lájkolható.

2.

Ebben a kérdésben jóval egyértelműbben tudnánk fogalmazni – nem kellene változtatni itt semmit, nem kellene arra törekedni, hogy a helyzet javuljon. Majd ha akar, a helyzet javulni fog. Majd ha a lassú folyamatok mentén ügyködve megfelelő módon foglalkozunk azzal a számtalan kis dologgal, amelyből a jövőnk alakul, akkor változhat az *uneasy* helyzet. De ne zárjuk ki azt a lehetőséget sem, hogy esetleg rosszabbra fordul a világ, benne a zsidók helyzete, és ismét az egzisztenciális biztonság megőrzése lesz az életbevágóan fontos feladat. Emellett nem árt, ha mindkét oldalon elvégezzük az a számtalan kis dolgot, amelyet felsorolni is nehéz, és amelyek egy élhetőbb világot teremtenek, amelyben az együttélés kevésbé lesz „uneasy”.

A szerző ügyvéd

Kósa András

HOVÁ TUD FAJULNI?

(Fotó: Gregus Máté)

„**M**iert nem mondd, hogy zsidó vagy? Biztosan sokkal könnyebben érvényesülnél!” – szemüveges vagyok, göndör a hajam, nagy az orrom, a médiában dolgozom, többször megkaptam már a fenti „jó tanácsot”. Ami a legfurcsább, hogy egy-két zsidó ismerősöm is közöttük volt. Valóban még mindig ennyire bennünk élnek ezek a sosem volt igaz sztereotípiák, hogy „a médiában a zsidók dominálnak”? Köszönöm, én – a klasszikust idézve – „egészséges magyar vidéki fiúként” jutottam el a „pesti médiába”, mellesleg soha nem érzékeltem, hogy a származásnak bárhol, bármelyik eddigi munkahelyemen bármi szerepe lett volna az előrejutásban, vagy éppen nem jutásban, persze lehet, hogy csak én vagyok nagyon szerencsés, hogy ilyen szerkesztőségekben dolgozhattam. (Egy szintén „egészséges vidéki magyar kolléga” is a fentiekkel magyarázta sokáig, hogy miért nem tudott továbblépni egy városi televíziótól a „pesti médiába”, aztán persze amikor sikerült neki, gyorsan elfelejtette az egészet.

De tényleg ennek kéne még lennie? Száz évvel 1917 után? Hogy még mindig egy kicsit furcsán méregetjük egymást, ha, mondjuk, kiderül egy társasági beszélgetésben, hogy az asztalnál ülők egyike, némelyike zsidó. Biztosan lesz olyan, aki emiatt egy picit feszélyezve érzi magát, úgy érzi, meg kell nyilvánulnia a témában, akár úgy mond „támogatólag”. Pedig – tapasztalataim alapján – zsidó ismerőseimnek ez kell a legkevésbé. Hogy bármin is másként kezeljék őket, mint a „magyarokat”, vagy nem zsidókat. Na, tessék, még én is bizonytalanul mozgok a megfelelő fogalmak között. Persze az is igaz, hogy egy érdeklődő magyarországi polgár dolgát sem könnyíti meg, ha megpróbál eligazodni a hazai zsidó közéletben, hiszen azt látni, hogy ott is rengeteg a vita, a belső feszültség, van, akit azzal vádolnak, hogy lepaktált a mostani kormánnyal, mást azzal, hogy régi, megújulni képtelen szervezetek vezetését uralja már hosszú idő óta. Na, most igazodjon ki az ember. Persze miért is kellene a hazai zsidóságnak egységesnek lennie, mondatná bárki.

A jelenlegi kormánypolitika pedig csak még jobban belekavar az egészbe. Hiába is tagadja bárki a kormányban, hogy a Soros György elleni kampánynak ne lennének antiszemita felhangjai, a „zsidó gecí” felirattal ellátott plakátok jól mutatják, hogy bizony az üzenet „rezonál” – hogy a Fidesz-körökben népszerű kifejezést használjam. Magyarországon nincs antiszemitizmus, de igény lenne rá – ezt sajnos nagyon jól megmutatta ez a kampány. És elmehet Orbán Viktor akárhányszor a Dohány utcai zsinagógába, költhet Lázár János akármenynyit a hódmezővásárhelyi zsidó emlékmúzeumra, meggyűjthet Tarlós István akárhány hanuka-gyertyát, egy aljas kampányhoz adták a nevüket, ami sokat árt a zsidó-magyar együttélésnek. Én meg zavarba jövök, amikor egy zsidó ismerősöm válaszképpen azt kezdi hangoztatni, hogy ő akkor mostantól nem tekint magát magyar-nak. Egyrészt átérzem a felháborodását, másrészt fel-tul bennem a kérdés: egy cinikus kormány aljas kampá-nyánál nem ér többet valaki magyarsága? A kölcsönös gyanakvás vagy félelem magvait hinti el a kormány kö-

zöttünk, nem számolva a következményekkel, a lényeg egyedül az, hogy a politikai termék működik.

Olyan jó látni, hogy ma Magyarországon kockázat nélkül sétálhatnak zsidó honfitársaink, nem kell attól tartaniuk, hogy valaki zaklatni kezdi őket, súlyos bűn lenne ezt megváltoztatni. Hiszen a migránsszítás esetében is láttuk, hogy hova tud fajulni a kampány az arra fogékonyak lelkében. És – aznapi hír, amikor ezeket a sorokat írom – a Fidesz szerint már az is „humoros”, hogy ha valakik egy levágott, megpörkölt disznóra írják rá, hogy „Ő volt a Soros”, és büszkén pózolnak mellette. Tisztában vannak ezek az emberek vajon azzal, mennyire aljas dolog mulatni éppen?

Egyszer tudósítóként részt vettem a Mazsihisz egyik közgyűlésén, a harmadik óra végén a mellettem ülő, ismert zsidó újságíró így fordult hozzám: „Istenem, ezek a zsidók mennyit tudnak dumálni a semmiről! Pedig közben mindegyiket a kóser hamburger érdekli, amit majd a végén hoznak be a terembe”.

Számomra az lenne az idilli állapot, ha ilyen egészséges öniróniával tudnánk magunkhoz és egymáshoz is viszonyulni. Sajnos egyelőre minden az ellenkező irányba hat, és elvileg még el sem kezdődött a választási kampány.

A szerző újságíró

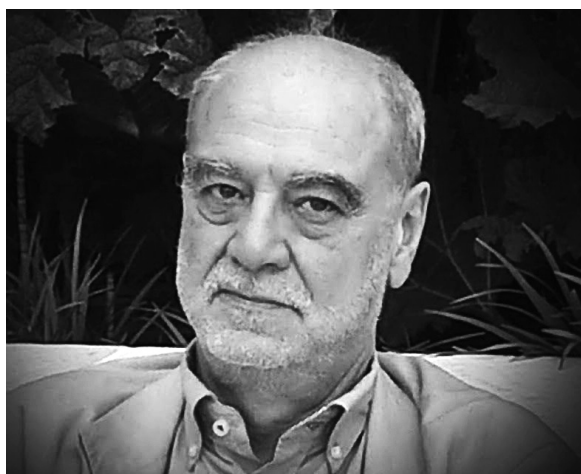
Na, tessék, még én is bizonytalanul mozgok a megfelelő fogalmak között.

Kovács András

VALAMI BAJ VAN?

A T. Szerkesztőség nem könnyítette meg látszólag egyszerű kérdéseivel a felkért válszadók dolgát. A kérdések ugyanis azt előfeltételezik, hogy a mai Magyarországon van két csoport – zsidók és nem-zsidók („bárhogy is definiáljuk e csoportokat”) –, amelyek így, csoportként, mintha csak személyek lennének, interakcióban állnak egymással, és ez az interakció – az együttélés – leírható, sőt – akárcsak két konkrét személy egymáshoz való viszonya – a megfelelő döntések meghozatala után megváltoztatható („hogyan a helyzet javuljon”).

Na de mi teszi „zsidókká” a konkrét zsidókat, akik a „terepen” valóban együtt élnek szomszédjaikkal, munkatársaikkal, főnökeikkel, családtagjaikkal, a bolti eladókkal és a futball-huligánokkal – azaz így, együtt, a „nem-zsidókkal”? Mi a közös a vallásos, hagyománykövető zsidóban és abban, aki tizenhat éves korában véletlenül megtudta, hogy egy-két nagyszülője zsidó volt? Hasonlítanak-e bármiben is azok az élethelyzetek, amelyekben saját maguk és/vagy a szomszéd, a főnök vagy a futball-huligán szemében is „zsidóként” cselekszenek? És kiknek is kellene meghozni a megfelelő döntéseket, ha egyszer a „zsidók” és „nem-zsidók” úgy találják, hogy a hely-

zet („együttélés”) nem jó úgy, ahogy éppen van? A zsidó vezetőknek? Vallási tekintélyeknek? A zsidó szervezetek együttesének? Vagy minden zsidónak külön-külön?

Szóval erős a kísértés, hogy azt mondja a megkérdezett: a feltett kérdéseket lehetetlen megválaszolni. A helyzet azonban ennél bonyolultabb. A magyarországi zsidók körében végzett két nagy felmérés során ugyanis a megkérdezettek – felmérésenként nagyjából 2000 fő – kb. kétharmada azt mondta, hogy vannak olyan dol-

gok, amiket egy nem-zsidó nem tud megérteni, több mint a felük baráti köre kizárólag vagy nagyobb részt zsidókból áll, 50 százalékuk szerint a zsidók jobban ösztöztartanak, mint mások, és egyharmaduk még azzal is egyetértett, hogy bizonyos zsidó témákról kínos a nem-zsidókkal beszélgetni. Ezek az adatok bizony azt jelzik, hogy a zsidók nagy része csoportként érzékeli a zsidóságot, még a szekularizáció, integráció és asszimiláció olyan magas szintjén is, mint ahová a magyarországi zsidóság majd két évszázad alatt eljutott.

De mit is érzékelnek, amikor „zsidóságot” érzékelnek, hiszen – lásd előbb – nagyon sokan minden lényeges kérdésben mást gondolnak arról, hogy mi is a „zsidó” – már ha gondolnak erről egyáltalán valamit. Ismeretes, hogy már régóta – és valószínűleg soha véget nem érő – viták folynak arról, hogy mitől is zsidó valaki. A definíciók sokfélék. De ha nem ezeket a normatív definíciókat követve, hanem a társadalmi csoportképző mechanizmusok alapján próbáljuk megválaszolni a kérdést, akkor arra jutunk, hogy itt, Magyarországon, egyelőre egyetlen közös zsidó nevező látszik: a történelmi emlékezet. Szekuláris és vallásos, cionista és asszimiláns, szocialista, liberális és konzervatív, elszánt ellenzéki és kormánypárti, rejtőzködő és öntudatos zsidó – valamennyien abból (is) látszanak levezetni válaszaikat zsidóságuk és mások zsidóságának kérdéseire, amit sorsdöntő zsidó történelmi tapasztalatnak tekintenek. Ez az emlékezet valami homályba vesző történelmi múlt képzetéből, családi legendákból és történetekből, de mindenekelőtt az üldöztetés emlékezetéből álló elegy. A kétezernyi zsidó interjúalany háromnegyede számára még 2017-ben is ez volt zsidó identitástudatuk legfontosabb alkotórésze. A levezetés eredménye minden esetben különböző, és különbözőnek – sőt, sokszor harcban állnak egymással – a végkövetkeztetésekből származtatott életstratégiák. De egy valami biztos: az identitásviták és identitás-konfliktusok valamennyi részvevője egyformán relevánsnak tartja a maga számára a közös történelmi emlékezet generálta kérdéseket és választási kényszereket. A választások különbözőnek, de a választ keresők tudják, hogy ezek a kérdések számukra biztos relevánsabbak – életkérdések –, mint bárki más számára, aki ennek az emlékezetközösségnek nem tagja. A relevancia eme közösségben való osztozás, a kérdések közösségének az átérzése viszont határkijelölő, csoportteremtő tényező – még ha

aztán a válaszok nem is azonosak. Ezt a határt „Mi” és „Ők” között azonban nemcsak azok érzékelik, akiket ez a határ körülír, hanem azok is, akik kívül esnek rajta. Így nemcsak belülről nézve, hanem kívülről észlelve is csoportként jelennek meg a „határon-belüliek”.

De mi a baj ezzel? Semmi. A társadalmak sokféle csoportból állnak, ezeket a csoportokat sokféle határ írja körül, és ezek között ott van az is, amit az eltérő történelmi emlékezet teremt. Ha valakinek kevésbé fáj Trianon, mint a Holokauszt, illetve fordítva – ezt lehet igazságtalannak tartani, lehet értetlenség, sőt konfliktus: személyes csalódás, sértettség, harag és gyanú forrása, kiválthat családi és nyilvános vitát, de mindezzel együtt lehet élni. A csoporthatárok érzékelése szituációhoz kötött. Vannak élethelyzetek, beszédhelyzetek, amelyekben az elválasztó határok jelenlétét erőteljesen érzékeli azok, akik pont akkor és pont ott interakcióba lépnek egymással: mondjuk emlékezetpolitikai aktusok során. Aztán más helyzetekben ugyanazok a személyek közös csoportban találják magukat. A társadalom kohézióját ilyesmi ritkán fenyegeti, és ha igen, legtöbbször működésbe lépnek azok a mechanizmusok, amelyek feltartóztatják a széthúzás erőit: iskola, média és a többi. A baj akkor kezdődik, ha egy ilyen határ szimbólummá válik, iránytűvé olyan kérdések megválaszolásakor is, amiknek az eredeti „mássághoz” semmi közük. Ha a „Zsidó” és „Nem-Zsidó” azt jelöli, amit a világból nehéz megérteni, ami félelmet ébreszt, ami fenyegető és gáncsol, azaz valami mást, mint amiben a valóságos zsidók és nem-zsidók tényleg mások. És egyidejűleg elfedi azt, amiben azonosak, és azonosulnak egymással. „Minden hazugság és csalás ebben a szemantikai mezőben, egyetlen szónak, egyetlen fogalomnak sincs reális, világosan artikulálható értelme” – írta Kertész Imre a „vitáról”, hogy ő magyar író-e. Ebben a diskurzusban minden, amit az idők során zsidók és nem-zsidók azért tettek, hogy a „helyzet javuljon”, mellékessé válik amellel, ami miatt éppen „rossz”. Sajnos a mai Magyarországon ebben élünk. Ha a T. Szerkesztőség kérdése esetleg arra irányult, hogy ezen miképp lehetne segíteni, akkor a válaszom pesszimista: valószínűleg sokáig még sehogy. De legalább érdemes tudni, hogy miről beszélünk, amikor azt mondjuk, hogy valami baj van.

A szerző szociológus

A zsidók nagy része csoportként érzékeli a zsidóságot, még a szekularizáció, integráció és asszimiláció magas szintjén is.

MÉG
MOST
SEM
KÉSŐ

Fizessen elő 2018-ra a Szombatra,
és kedvezményrel postázzuk Önnek a lapot.

Csekket az info@szombat.org e-mail címen, vagy a 311-6665-ös telefonszámon igényelhet. Neve és postacíme megjelölésével, legalább 5950 Ft telebankos vagy internetes átutalásával a Mazsike Szombat Szerkesztősége 11709002-20066703 számlaszámára közvetlenül is intézheti előfizetését.

Örkény Antal

FRAGMENTÁLTSAÉG, SOKSZÍNŰSÉG, ELLENTMONDÁSOSAÉG

A Szombat folyóirat szerkesztőségének körkérdése úgy szólt, hogy „Hogyan jellemeznéd ma zsidók és nem zsidók (bárhogy is definiáljuk e csoportokat) együttélését a mai Magyarországon?” A szociológiai szakirodalomban Roger Brubaker az etnikai, nemzeti és faji jelenségek és konfliktusok kutatása kapcsán a „Csoportok nélküli etnicitás” című tanulmányában arra a fontos megállapításra jut, hogy ne a „csoportot” mint entitást tekintsük alapvető analitikus kategóriának, hanem a „csoportként létezés” fogalmát, ami gyakorlati kategóriákban, kulturális idiómákban, kognitív sémákban, diszkurzív keretekben, kollektív reprezentációkban, intézményi formákban, politikai cselekvési tervekben és esetleges eseményekben fejeződnék ki. Ha tehát a mai magyarországi zsidó kisebbség sajátos jellemzőit szociológiai nézőpontból szeretnénk vizsgálni, akkor a zsidóságra nem feltétlenül mint egy világosan megkülönböztethető csoportra érdemes gondolnunk, hiszen a magyarországi zsidóságot a fragmentáltság, a határok bizonytalansága, a vallási és etnikai vonások sokszínűsége és ellentmondásossága jellemzi. Ha a zsidó kisebbség helyzetét akarjuk megérteni, akkor érdemesebb inkább megnézni a „csoportként létezés” diszkurzív színtereit, mint a zsidóság kollektív reprezentációit a mai magyar közbeszédben.

Ugyanakkor Brubaker logikáját követve a magyarországi zsidóság esetében nemcsak a csoport meghatározása kérdéses, de

eldöntetlen az is, hogy vajon vallási vagy etnikai csoportról beszélhetünk-e inkább. Az elmúlt években ugyan fel-felmerült ennek a kérdése, legutóbb talán 2006-ban a zsidó kisebbséget nemzetiségként elismertetni kívánó Zsidó Kisebbség Népi Kezdeményezés, illetve a 2011-es népszámlálás kapcsán, de

a nemzetiségi-etnikai önmeghatározás végül mindig lekerült a napirendről.

Mindez nem pusztán a zsidó kisebbség önmeghatározása, intézményesülése és politikai reprezentációja szempontjából

kap kiemelt jelentőséget, de kihat a személyes és kollektív zsidó identitás kérdésére is. Kovács András korábbi kutatási eredményei azt mutatják, hogy a magyarországi zsidó kisebbséghez valamilyen szempontból kötődők identitása olyan mértékben sokszínű és differenciálatlan, hogy egy egységes identitásközösségről és kollektív kulturális identitásról nehéz lenne beszélnünk.

Ami mégis egyfajta közösséget hoz létre a különböző identitások között, az egyrészt az emlékezetpolitika, másrészt a zsidókkal szemben megnyilvánuló antiszemitizmus. Mindkettő az üldözöttség élményén alapszik, az egyik a múltban, a másik

a jelenben. A közös sors mozzanata teremti meg a közös identitás és a szolidaritás közösségét, legyen szó politikai megkülönböztetésről vagy szélesebb társadalmi érzületről. Egyik sem endogén, hanem exogén eredetű, külső kihívásra reagáló, önvédő reakció, ami egyben identitásformáló elemmé válik.

A múltra vonatkozóan a zsidóság magyarországi történetének emlékezetpolitikai diskurzusa érthető módon elsősorban a magyar holokauszt és a Horthy-korszak antiszemitizmusa körül zajlik. Ennek nem csak az az oka, hogy a magyar zsidóság sorsát drámai módon határozták meg ezek az események, de azért is, mert a műtfeldolgozás és a magyar társadalom elmaradt szembenézése a huszadik század nemzeti tragédiáival mindmáig várat magára. Minderre csak ráerősít, hogy a jelenlegi kormányzat historizáló populista nacionalizmusa a két világháború közötti időszakra úgy tekint vissza, mint a magyar politikai közösség dicsőséges korszakára, valamint a mai kormányzati lépések és ideológiai célok előképe.

Az e körül zajló kritikai közéleti diskurzus, az erről az időszakról szóló számos kiváló tudományos feltáró munka és művészi ábrázolás, valamint az időről időre megnyilvánuló tiltakozó akciók egyes, főképp kormányzati megnyilvánulások és lépések ellen, jelentős sikereket tudhatnak magukénak. Ezek az erőfeszítések túl azon, hogy ráirányítják a kollektív emlékezés fókuszát a magyar zsidóság sorsára és a magyar társadalmi felelősségének kérdésére a zsidóság tragikus történetében a huszadik század első felében, egyben a mai zsidó közösség kollektív reprezentációjának és a zsidó identitás erősítésének is fontos eszközei. Ez a diskurzus azonban a zsidóság „csoportként létezése” és napjaink zsidó identitásának formálása tekintetében ellentmondásokat is szülhet. Ez a fajta diskurzus egyrészt a múltból szól, és könnyen historizálhatja azt a kérdést, mit is jelent ma zsidónak lenni Magyarországon. Másrészt a személyes identitásban erősítheti a sérelemérzetet, a gyanakvást és az üldözöttség-tudatot, még akkor is, ha mindez a múltban történt, és a felmenők sorsát határozta meg elsődlegesen. Harmadrészt könnyen egy befele forduló

és bezárkózó narratíva veszélyét hordozza magában, amikor a zsidók üldözését kiemeli és megkülönbözteti egy szélesebb társadalmi kontextustól, nevezetesen azoknak a széles társadalmi csoportok sorsától, akik ugyancsak a Horthy-rendszer elnyomásától és igazságtalanságaitól szenvedtek. Gondoljunk csak a társadalom nagy többségét kitevő szegényparasztság vagy a proletariátus alsóbb rétegeinek a helyzetére. Az előbbi esetben ráadásul olyan szellemi örökséggel is rendelkezünk, mint a népi írók és szociográfusok munkássága, akik kitaróan, drámai módon és társadalomkritikai erővel tárták fel és mutatták be a szegényparasztság helyzetét a két világháború közötti Magyarországon. Az emlékezetpolitika ma róluk nem szól, sorsukat elfelejtettük. Pedig, ha a családi emlékezetkultúrában, zsidó és nem zsidó környezetben egyformán élne ennek a korszaknak az elnyomás- és kiszolgáltatottság-élménye, és ezek az emlékek és narratívák egymásra reflektálnának az utódok érzéseiben és gondolkodásában, valószínűleg az emberi kapcsolatokban is oldhatnák az etnikai és kulturális távolságot és az egymással szemben érzett gyanakvást.

Hasonlóképpen működik a „csoportként létezés” tekintetében az antiszemita diskurzus. Elvitathatatlan a magyar társadalomban az a jelenség, hogy

a zsidókkal szembeni elutasítás mértéke nemzetközi összehasonlításban igen magas.

Egy 2009-es kutatásunkban, ahol nyolc európai országban vizsgáltuk a különböző kisebbségi csoportokkal szemben megnyilvánuló előítéletek mértékét, a magyar társadalomban tapasztaltuk a zsidóság legnagyobb mértékű elutasítását. Két szempontból azonban érdemes árnyalni ezt a képet. Egyrészt a magyar társadalom jellemzően minden fajta másságot elutasít, legyen szó akár romákról, migránsokról, muszlimokról, feketékről, vagy az azonos neműek párkapcsolatáról. Ez egyfajta általános előítéletes beállítódásról tesz tanúbizonyosságot, és nem specifikusan a zsidókkal

szemben megnyilvánuló megkülönböztetés. Másrészt, ha a zsidókkal szembeni előítéletek mögött meghúzódó affektív és kognitív mozzanatokat külön nézzük, akkor jellemzően az olyan kognitív politikai antiszemita diszkurzív tartalmak játsszák a döntő szerepet, mint a zsidók túlzott politikai befolyása vagy az áldozati szerep felnagyítása a náciizmus bűneivel kapcsolatban. Ugyanakkor a zsidókkal szembeni személyes antipátia, mint egyfajta affektív beállítódás, jóval kevésbé hatja át az emberek érzéseit, és

a válaszadók több mint fele mérsékelt vagy akár erős szimpátiát érez irántuk.

Mindebből arra következtethetünk, hogy a többségi társadalom legtöbbször nem személyes szinten utasítja el a zsidósághoz kötődő embereket, hanem a politikai antiszemita narratívák hatásának kitéten alakítja véleményét, ha a zsidókról általában kérdezzük. Ez a fajta kitettség pedig annál erősebb, minél inkább hatja át a hatalmi politizálást az autoriter mozzanat, az érzelemvezérelt indulat, a gyűlöletbeszéd, a bűnbakképzés és a másság elutasítása, bármely kisebbségi csoportról legyen is szó.

Ebből a szempontból a mai magyarországi helyzet nem sok jóval kecsegtet. Nemcsak a zsidók és nem zsidók együttélése, hanem az emberi kapcsolatok tekintetében általában. A zsidó kisebbséghez magukat valamilyen szempontból közel érző emberek, illetve a zsidóságot, mint csoportot és közösséget képviselők számára érdemes lenne azon elgondolkodni, hogy a saját csoportra vonatkozó identitásdiskurzusokat összekapcsolják olyan más kisebbségi diskurzusokkal, amelyek ugyancsak a megkülönböztetés és stigmatizáció élményével szembesülnek, legyen szó akár a magyarországi romákról, a más vallási kisebbségekhez tartozókról, a migránsokról, vagy a menedékkérőkről, és ezt a felsorolást tovább lehetne még folytatni.

A szerző szociológus

Péntek Orsolya

FINOMHANGOLÁS

(Fotó: MN archiv)

A magyar – zsidó viszony fénykorra 1867, az ún. emancipációs törvény és 1920 közé esett, és a jogfosztás numerus clausus-szal elinduló folyamata és az erősödő antiszemita hangok ellenére még a harmincas években sem volt különösebben traumatizált. A negyvenes évektől Magyarország fokozatosan kitaszította teljes jogú állampolgárai közül a magyarországi zsidókat, 1944-ben pedig összeomlott minden.

Ha valaki ma a magyar – zsidó viszonyt kívánja vizsgálni, nem kerülhető meg, hogy az 1867 és 1944 közötti időszakig nyúljon vissza, és ott keresse az okokat.

Ha tágabbra vesszük a látószöveget, szembeötlő, hogy a korszak kezdetén sem a magyarságról, sem a magyarországi zsidóságról nem beszélhetünk egynemű közösségként.

Ami a magyarságot illeti, a később Trianonnal elkerülő részek lakossága részben vegyes nemzetiségű volt. A nagybirtokos arisztokrácia, az elszegényedő dzsentirréteg és a paraszti, illetve zsellér rétegek mellett csak egy szűk, nagyrészt idegen eredetű polgárság létezett, és ezek mindegyike máshogy viszonyult saját nemzeti

identitásához is. Míg az elit magát a „nemzet” részének tekintette, a zsellér vagy paraszt adott esetben nem is magyar anyanyelvű volt. A magyarosodó középosztály súlya és érdekérvényesítő képessége, valamint kiegyenlítő szerepe a modern nemzetté válás folyamatában az európai államokhoz képest pedig korlátozott volt.

A magyarországi zsidóság sem volt egységes. A később érkező keleti, ortodox, a helyüket inkább a falvakban, zárt közösségekben megtalálók és a korábban érkezettek – akik a „nemzeti középosztály” megteremtődésének folyamatában asszimilálódtak – közt hatalmas volt a különbség.

A magyar-zsidó együttélés legszebb időszakában így tehát elsősorban a középrétegben zajlott le a közeledés, és ez igaz az ugyanebben a folyamatban polgárosodó és magyarosodó nemzetiségekre is.

A társadalom „szélein”, a nagybirtokos arisztokrácia körében és a falusi társadalomban vagy a nagyvárosok peremén felémásan ment végbe vagy nem ment végbe az asszimiláció. Az arisztokrácia a maga körébe beengedte az új bárókat és jó viszonyt ápolt a zsidó nagytőkésekkel, de kiváltságait a társadalommal szemben, így a középosztállyal szemben sem adta fel.

A falvakban pedig nagyrészt meghatározott foglalkozásokat (boltos, kocsmáros) űzve, és elkülönülve élt a zsidóság, még akkor is, ha az egymás mellett élésnek szép példái is akadnak például a Hegyalján.

Mindent összevéve a városok, elsősorban az egyesülő Budapest és Nagyvárad volt az a színtér, ahol a Monarchia utolsó évtizedeiben létrejött egy sajátos mikroklima, amelyben az asszimilálódó zsidóságból és a polgárosodó magyarságból, valamint magyarosodó nemzetiségekből megteremtődött egy szűk lélekszámú polgárság és annak modern nemzeti kultúrája.

Ebben szétszálazhatatlanul egyesült a magyar, valamint a zsidó apport. A nagyvárad lapokban egymás mellett jelentek meg a keresztény ünnepi menüt és a zsidó ünnepek alkalmából menüt kínáló szállodák hirdetései, a szalonokban, színházakban, szerkesztőségekben eggyé olvadt a magyar és a magyar zsidó polgárság, utóbbi nem mellékesen erősen nemzeti érzelmű volt. A városokban sorra emelkedtek azok az emblemikus épületek, amelyek egy része a nemzeti felemelkedés nevében, más része a házra talált magyar zsidóság pénzéből épült, így az együttélés – meglévő – kulisszáit is nehéz lenne „magyar” és „zsidó” részre bontani.

Az egyetlen markáns elkülönítő elem a vallás maradt, amely az 1895-ös recepció törvény miatt és a gyengülő vallási elkötelezettség okán a századfordulón már a vegyes házasságokat sem lehetetlenítette el.

Ezzel egy időben a keletről jövő szegény zsidók, akik az asszimilációt elutasítva éltek, kiváltották nemcsak a többségi társadalom, de az asszimilált zsidóság idegenség-érzését is. A városi szegény zsidóság egyes tagjainak balos, illetve később részbeni kommunista elkötelezettsége és a Tanácsköztársaságban vállalt szerepe – amellyel kapcsolatban sokan a mai napig nem képesek megérteni, hogy Kun Bélát és egyes tár-

sait nem zsidósága, hanem politikai elkötelezettsége vitte bele a 133 napba – pedig kifejezetten ellenérzést szült a társadalomban, főleg a trianoni országvesztés és a vesztes háború után. Az antiszemita propaganda és az antikommunista propaganda pedig sajnos összeszálazódott – nemcsak Magyarországon, de világszerte.

Az antiszemita mozgalom, amely kezdetben a „zsidó elem” „túlzott befolyása” – és ezzel egyben a polgárosodás – ellen emelt szót, Tiszaeszlár idején még nem bírt széles és főleg nyílt támogatással. A Tanácsköztársaság megváltoztatott mindent: a társadalom egy része a veszteségtudat jegyében, összeolvastva egyéni sérelmeit a trianoni sérelmekkel, a zsidóságot – a „balos zsidókat” – tette felelőssé. Erre (is) épített a húszas évektől már karakteres antiszemita mozgalom, és épít azóta is a Rákosi- és a Kádár-kort is erre a receptre magyarázó szélsőség, előszeretettel mosva össze a szociáldemokrata és a kommunista mozgalmat, azt sugallva, hogy az „országrontó balos” mozgalmak kizárólag a zsidósághoz köthetők.

Ennek a szellemiségnek a bázisát azonban nem a városi középréteg, a szűk polgári réteg adta – amely azzal viszont vádolta, hogy nem vette komolyan és nem védekezett –, hanem a kispolgári és lumpenréteg, valamint a „modern” szellemiséggel szemben álló, és azt a „balos zsidó összeküvéssel” összemosni próbáló „nemzeti elit” tagjai.

A visszaemlékezésekben így válnak ért-

hetővé az olyan mondatok, mint amikor például a legyilkolt óbudai zsidóság túlélő képviselője azt mondja egy, a helybéli zsidó iskola történetét feldolgozó anyagban, hogy nem volt antiszemitizmus 1944-ig, és ugyanígy emlékszik az, aki nem-zsidóként élte át a korszakot. Mindketten a középréteg privát emlékezetéről beszélnek – miközben Radnóti a törvény nevében munkaszolgálatra vitték, és a vidék zsidó lakosságát haláltáborba hajtották.

Összefoglalva: hiába az 1867-1920-ig a középrétegben egy magyar nemzeti középréteggé való összeolvadás kísérlete, a negyvenes években ez a folyamat nem járt azon fázisában, hogy a nemzet képes lett volna megvédeni magát a politikai antiszemitizmustól – az elit törvényekben artikulálódó antiszemitizmustól – és a jobb híján „népinek” nevezhető antiszemitizmustól. Utóbbiban az egyéni sérelmekről a polgárok javai iránti irigység és a Trianon-sokkig, a propagandával szembeni immunitáshiányig sok minden keveredett, hogy a nyilas terrorban mindez kitombolja magát.

Azzal, hogy azt állítjuk, a gyilkosságokban és a vagonokba terelésben a források szerint a lumpenréteg járt élen, természetesen nem mentjük fel azokat, akik végignézték, mint ahogy tragikusnak tartjuk azokat a sorsokat is, ahol katonaként vagy köztisztviselőként nem egyszer saját családjá „zsidó felének” vagy barátainak jogfosztásához, leöléséhez asszisztált a középréteg.

Az ország pedig azóta is viszi a negyvenes évek traumáját. A középrétegben azért,

mert a testvéráruhással a nemzeti középosztály sajátmagát árulta el, míg a falvak azért, mert struktúrájukban máig látszik a kitépott életek helye.

Az új diktatúrában az átélők soha nem mondhatták el, ami történt. Pontosabban nem merték. Az átélt traumák miatt az üldözöttek egy része gyerekei előtt is igyekezett elhallgatni a zsidó származást, míg a többségi átélők lelkiismeret-furdalásuk okán hallgattak, ráadásul a középrétegben, amely írástudóként az emlékezet őre lenne, immár osztályalapon voltak fenyegetve ugyanazok.

Ahol az emberek félnek, ott azonban sem a traumákat, sem a bocsánatkérés nem lehet kimondani, miközben a múltat nem lehet eltitkolni sem: a mindennapi gesztusokban, kultúráinkban, az épített örökségünkben ott van az 1867-1919-ig tartó időszak, a hallgatásban pedig ott a negyvenes évek iszonyata, és a már arra rakódó hallgatás szégyenezete.

Éppen ezért a legfontosabb a vészkorosztálytól a jelenkorig tartó traumák kibeszélése volna. Emellett pedig nem kerülhető meg az arra való emlékezés sem, amit az ük- vagy dédszüllők éltek meg 1867 és 1920 között.

Pont azért, mert az ország identitását meghatározó magyar középosztályban és kultúrájában, ugyanúgy, mint száz éve, szétszálazhatatlanul keveredik a magyar és a magyar zsidó apport. És nem lehet elválni.

A szerző képzőművész-író

1% adóddal 100% kultúra

A Szombat Alapítvány kurátorai,
Forrás-Biró Aletta pszichológus, Heller Ágnes filozófus,
Komoróczy Szonja Ráhel hebraista és Kovács András szociológus is
arra kérnek, sőt biztatnak, ajánld adód 1%-át
a Szombat Alapítványnak.

Adószám: 18165850-1-42

Radnóti Zoltán

AMÍG LÉTEZNEK ILYEN GONDOLATOK...

Tényleg nem lehet kétszer (ha még csak kétszer) ugyanabba a folyóba lépni? Herakleitosz unalomig ismert, közhellyé váló mondása jutott eszembe a Szombat szerkesztőségének kérdése nyomán. Gondolkodtam – nem keveset – azon, hogy mit is válaszoljak, és ehhez elsősorban a száz évvel ezelőtti kérdések és válaszok adtak némi támpontot.

Száz évvel ezelőtt a kiváló szociáldemokrata gondolkodó, Ágoston Péter műve nyomán indította el a Huszadik Század című folyóirat, a magyar értelmiséget felvonultató sorozatát, melyben ők a következő kérdésekre keresték a választ.

1. Van-e Magyarországon zsidókérdés, és ha igen, mi-
ben látja ennek lényegét?

2. Mik az okai a magyarországi zsidókérdésnek? A magyar társadalom minő jelenségei, a magyarországi zsidók, illetőleg nem zsidók minő társadalmi viszonyai, intézményei, tulajdonságai, szokásai azok, melyek szerepet játszanak a zsidókérdés előidézésében?

3. Miben látja Ön a magyarországi zsidókérdés megoldását, minő társadalmi vagy törvényhozási reformokat tart szükségesséeknek?

Ágoston kötete egy olyan világban született meg, amikor már vége felé jártunk az úgynevezett „zsidó aranykornak”, amikor már (megint? még mindig?) érezhető volt, hogy a magyar társadalomban és ebből kifolyólag a honi közbeszédben valami nagyon nincs rendben a zsidók megítélése tekintetében. Szerinte ez elsősorban az éppen dúló háború miatt van: *“A népeknek másokkal szembeni gyűlöletre szítása azt eredményezi majd, hogy minden idegent kitaszít magából.”*

Természetesen, ha most politikai újságíró, gondolkodó lennék, akkor bizony lecsapnám ezt a száz esztendő magas labdát, de nem teszem, ennek a mondatnak a

megítélését, a következtetések levonását az olvasóra bízom. Az azonban tény, hogy mind Ágoston Péter, mind pedig a vitában megszólalók közül kevesen gondoltak arra, ami majd huszonegynéhány évvel később következik be, amikor a zsidókérdés, mint fogalom a hivatalos állami politika szintjén jelenik meg, majd ennek következményeként bekövetkezik a zsidótörvények sorozata majd maga a Holokauszt.

Érdekesnek tartottam – átnézve a vitáról szóló kötetet –, hogy kik és miért állították azt, hogy zsidókérdés márpedig nincsen, illetve kik gondolkodtak ellenkezően.

Blau Lajos, a Rabbiképző igazgatója szerint a zsidóság nem egy elkülönítendő test, hanem a nép része. Szerinte a zsidókérdés alapjában kereszténykérdés, abban a tekintetben, hogy a keresztények (egy része) a zsidóban egy alacsonyabb rendű embert lát.

Hasonlóan nyilatkozott Mezey Ferenc, az Országos Izraelita Iroda akkori alelnöke, aki kiválóan foglalta össze a zsidókérdés és természetesen az antiszemitizmus magját. Egyfelől beszélt a vallás, majd az iskola, az oktatás felelősségéről, majd természetesen a család szerepéről is szólt, végül pedig az államról – Mezey szerint – addig nem lehet zsidókérdésről beszélni, amíg az állam biztosítja a jogegyenlőséget az izraelita felekezetűek számára, persze, már ami a vallásgyakorlást illeti, de azért igenis lépjen fel, hogy ne legyenek kizárva emberek bizonyos területekről, csupán a felekezeti hovatartozásuk miatt. Majd Mezey beszélt a legfontosabbról, hogy a társadalom vesse ki magából azokat a gondolatokat, csoportokat, amelyek a megosztottság, a kirekesztés, így az antiszemitizmus mellett lépnek fel.

Ismételhetném magamat a százéves magas labdával és annak leütésével kapcsolatban, inkább ezt is az olvasóra bízom – ismételten.

Ők voltak – többek között – azok, akik szerint 1917-ben nem volt zsidókérdés Magyarországon.

Voltak, akik szerint a zsidókérdés egy létező fogalom volt akkor.

Beregi Ármán, a Cionista Szövetség elnöke, aki hadisérülést szerzett az I. világháborúban. Katonaként, zsidó katonaként a következőt írta: *„Hogy van-e zsidókérdés? Kérdésben a felelet. Azért kérdik, mert van.”*

Ő például egy sajátos utat járt be, hiszen a háborúban katonaként vett részt, a császár és király oldalán, megsebesült, de mindezek mellett, mindezek ellenére úgy érezte, a zsidókérdés egyre fojtogatóbb probléma Magyarországon. Ő, a „nem maradást” választotta, hiszen 1935-ben alijázott, még megérhette a modern Izrael megalakulását is.

Bölöni György az objektivitást hiányolta mind a zsidó, mind pedig a nem zsidó oldalon: *„A zsidókérdésről csak akkor érdemes beszélni, ha mindkét oldalról megvan hozzá az objektivitás. Míg a zsidóság bizonyos érthetetlen érzékenykedéssel azt akarja elhíttetni, hogy a kérdés nem létezik s míg a másik oldalról az ellenszenvnek le nem tagadható élével kezelik a kérdést, addig nem alakulhat ki modernebb, elfogulatlan közvélemény.”*

Lesznai Anna az 1917-ben már a közvélemény előtt annyira nem ismert világot, a vidéki zsidóságot mutatva be, saját példáján keresztül, amikor is ezt írta a Huszadik Század kérdésére: „Egyszer ilyesmit fejthettem ki anyám előtt (azt hiszem, azt kérdeztem, milyen haditettért kaptak nemességet az őseim); anyám hangosan kacagni kezdett és ez a lekicsinylő kacaj és hozzávetett megjegyzései magyarázták meg nekem először, hogy én

nem vagyok „igazi, színmagyar úrigyerek” és hogy a zsidóság valami különvalóságot, alsóbbrendűt, társadalmilag ha nem is titkolandót, de mellőzöttet jelent.”

Végül Patai József mondatára hívom a figyelmet, amikor is azt mondta: „A zsidókérdés oly régi és örök, mint maga a zsidóság.”

Kinek volt és kinek van ma igaza?

Annak, aki szerint a zsidókérdést idézőjelbe kell tenni?

Netán annak, aki szerint ma is egy létező problémáról van szó? A Szombat kérdéseire talán nem véletlenül ezeket az idézeteket és alkotókat válogattam össze. Mert ez a visszatekintés is egyfajta válasz a szerkesztő uraknak.

A szónak abban az értelmében, hogy állami, politikai szinten felmerülő kérdésről van szó, természetesen nincs zsidókérdés, azaz a Huszadik Század akkori értelmezése szerint nincs antiszemitizmus. Nem is lehet „zsidókérdés”, hiszen ma már a Holokauszt után megmaradt magyarországi zsidóság túlnyomó többsége kulturális önazonosságként éli meg saját zsidóságát, a kisebbik rész az, amelyik vallási közösségekben éli meg ugyanezt. Természetesen azzal is tisztában vagyok, hogy ez a szekularizációs folyamat már a XIX. század végétől elindult, de valóban a nagy világegés vezetett oda, hogy sok ember számára „csupán” az őseket, temetőket, negatív emlékeket, legfeljebb valamilyen kulturális kapcsolódást jelent a zsidóság. A pozitív zsidó identitás döntően csak a rendszerváltás gyermekeinek, azaz a második vagy harmadgenerációs holokauszt túlélők számára lehetett választási lehetőség.

Arról nem beszélve, hogy 1949 óta nem vezetik a születési anyakönyvi kivonatokban a vallást, azaz az elrejtés és az elfojtás igénye is találkozott.

Ugyanakkor azt sem lehet kimondani, hogy ma NEM létezik „zsidókérdés”, azaz antiszemitizmus.

Mert minek is tekintsem azt, amikor megjelennek feliratok bizonyos plakátokon, minek tekintsem azt, amikor vezető publicisták, politikai gondolkodók engednek meg maguknak bizonyos kijelentéseket? Vagy mit mondjak, mit gondoljak akkor, amikor a „zsidó világhatalom”, meg egyéb ilyen rettenetes hazugságok veszik be magukat emberek fejébe, amiket bizony kisebb-nagyobb közösségekben, majd az utcán kimondanak. Nem, nem szeretnék aktuálpolitikai eszmefuttatásba bocsátkozni, nem szeretném felidézni a Szombat nagyszerű szerkesztőjének, Gadó Jánosnak a gondolatait a bal- és jobboldali antiszemitizmusról, a nyugat-európai helyzetről, már csak azért sem, mert én itt élek, itt élem meg a mindennapokat, csupán egy jelenséget rögzíteni.

Határozott véleményem szerint, amíg léteznek ilyen gondolatok, amíg léteznek burkolt (vagy ne adj’ I-ten nyílt) jelei az antiszemitizmusnak, ezzel a közvélemény által megengedhetőnek találtattak az ilyen kijelentések, addig a „zsidókérdés” létező fogalom.

A szónak
abban
az értelmében,
hogy állami,
politikai
szinten
felmerülő
kérdésről
van szó,
természetesen
nincs
zsidókérdés.

Azonban bizonyos szempontból – természetesen – ma már teljesen más a helyzet, mint 1917-ben.

Egyrészt ma semmilyen formában sem várhatja el a társadalom a magyarországi zsidóságtól az alkalmazkodást, az asszimilációt, mert ezek egyik oldalról már befejezett tények, ám másik oldalról az európai és magyar történelmet ismerő ember – még néhány generáción keresztül – már csak etikai okok miatt sem vár el a zsidóktól semmit...

Abban is különbség van, hogy ma már vannak jelentős történelmi tapasztalataink, tudjuk, hogy hova vezetett a zsidóság útja a XX. században, nagyon remélem, hogy ezeket a tapasztalatokat képesek vagyunk levonni. Ez nemzeti érdek, és nem zsidókérdés.

A 21. századi Európában együttélés van a zsidók és nem zsidók között, még akkor is, mint fentebb idéztem és írtam, ez az együttműködés nem a legtokéletebb.

Együttműködés van, hiszen szabadon vállalhatjuk a saját zsidóságunkat, legyen az vallási, kulturális vagy „csupán” a felmenőktől eredeztethető. Van teljes oktatási paletta, bölcsődétől a hittanon át egészen a doktori képzésig. Vannak működő zsinagógák, zsidó civil szervezetek, fesztiválok, létezik zsidó sajtó, működhet egy zsidó televízió, van a mindenkori kormánnyal, (tehát az állammal) párbeszéd, vannak fórumok, ahol beszélgetni, egyeztetni lehet. Sok támogatást, segítséget kap a magyarországi zsidóság a mindennapjaihoz, határon innen és túl egyaránt.

Ha minden ilyen szép és jó, akkor meg miért is panaszkodunk?

Mert – mint mondtam – mindezek ellenére ott van azokban a mindennapokban – és nem is olyan mélyen – megbúvó a zsidókkal szembeni ellenérzés, az antiszemitizmus és az antijudaizmus. És a legnagyobb baj a felelősség kérdése. Az, hogy akarva-akaratlan azok is táplálják ezt, akik egyébként a zsidóság jelentőségét is felismerik, akik hivatalosan támogatólag lépnek fel. Ehhez segítséget kapnak zsidó egyénektől és közösségektől is, velük és jelenlétükkel is bizonygatva az elfogadás valódiságát, a „nekem vannak zsidó barátaim” szörnyű mondat jegyében. Az már csak örök álmunk marad, hogy minden zsidó szervezet, közösen tartson tükröt a zsigeri zsidóellenes érzelmeket kihasználó és felhasználó szervezetek elé, ezzel döbbsen rá őket felelőtlen viselkedésük folyamodványaira.

És mi (lehetne) a megoldás?

Talán lehet úgy tenni, hogy kimondjuk, „ilyen problémák nincsenek, ha meg vannak, akkor csak a politika egyik oldalán tapasztalhatóak”? Ez szerintem ez nem járható út.

Talán érdemes lenne a Bölöni György által felemlített objektivitást elővenni és közben érdemes lenne egy nagy levegőt venni és önmagunknak beismerni: nem lehet mindenkit megváltoztatni, nem lehet mindenhol sikert elérni, már ami a valódi és békés együttélést jelenti.

Mert hiába magyarázom el egy mai negyven-ötven éves embernek, hogy miért és miben nincs igaza, amikor teli szájjal zsidózik, egész egyszerűen nem győzhetem meg. Magam is most kipróbáltam néhány hétig, hogy internetes fórumokon győzködjek egymással vitázó embereket, ám totális kudarccal zárult a misszióm.

Nem érhet mindenkit olyan „katarzis” a változáshoz, mint az egykor nyíltan szélsőjobb oldali politikust, aki nyilvánosan, (szinte MTI hírből) tért meg, majd körülméltette magát és ma már rendszeresen jár zsinagógába. Mellette előadásokat tart a világ számos pontján és sikeresen promótálja és árulja a megtérés / visszatérés nevű portékát.

Az első célcsoport az általános iskolás diákok. Velük kell foglalkozni, velük kell megértetni, hogy nem szabad bezárkózni, a másság gyűlölete nem vezet sehova, őket lehet, sőt kell megnyerni annak a gondolatnak, hogy az „én és te” helyett a „mi” legyen a domináns. Ők lehetnek azok, akik a mai negyven-ötvenes korosztályt képesek lennének befolyásolni, ők lehetnek azok, akik mire eléri ezt a kort, már egészen másként gondolkodnak a minket körülvevő világról, embertársainkról.

Hangsúlyt kell helyezni a történelmi világgépüket és emberi hovatartozásukat éppen alakító középiskolások tankönyveinek tartalmára.

És természetesen a magyar kormány és a városi önkormányzatok felelőssége, hogy gyűlöletkampány helyett akár ad hoc jelleggel pozitív identitás-kampányt készítsen. A Soros kampány kapcsán láttuk, hogy a magyar nép vevő az egyszerű és követhető üzenetekre.

Jelen pillanatban – számunkra – más megoldás nincsen, mintsem a jelent meg kell élni, a jövőt meg – a lehetőségeink szerint – terveznünk kell, hogy legalább a következő korosztály élhesse úgy azt, ahogy szeretné, és ahogy mi, az ő szüleik ezt nekik kívánjuk.

A szerző a látgymányosi körzet rabbija, a Mazsihisz rabbitestületének elnöke

Szombat az interneten

Antiszemita incidensek az Egyesült Államokban – 2017 a rekordok éve volt | Feketelista az Izrael bojkottálójáról | Az ENSZ legdurvább Izrael-ellenes húzásai 2017-ben | A Chelsea futballcsapata az antiszemitizmus ellen kampányol | Mazsihisz: A Chabad cirkuszi vetélkedőt csinál a budapesti zsidók emlékezéséből

Cikkeink a www.szombat.org honlapon. Olvassa a Szombatot az interneten is!

Romsics Gergely

AZ ŐS-ERŐSZAKOT ERŐSZAKKÉNT FELISMERNI...

Az elején le szeretném szögezni: a felkérés éppannyira megtisztelő volt, mint amennyire nehéz hozzáfogni a válaszadáshoz. Az első kérdésre nem is merek, nem tudok közvetlenül válaszolni. Annyi – és mégis önkényesen általam meghatározott – csoport viszonyairól kellene szólnom, hogy előre tudom: céltalan, önmaguk érvényességét felfüggesztő állításoknál több nem kerekedne belőle. Talán történészként tudok olyan radikális választ adni a második kérdésre, amely utóbb az első belátható megválaszolhatatlanságig történő bonyolításának irányába hathat. Ez meggyőződésem szerint felszabadító erejű kudarc lenne.

Ritkán hallani – különösen a közbeszédben, az értelmiségiben is – arról, hogy amikor a „zsidókérdés” diskurzusa e néven a magyar gondolkodásban kiépült, háromszoros történelmi tehertétel együttes hatása befolyásolta annak alakulását. A korszakban a faj, mint a gondolkodás alapkategóriája, meghatározó jelentőséggel bírt nyugat-európai liberálisok és közép-európai újkonzervatívok számára egyaránt. A magyar értelmiségi a század elején akárhová nézett, fajelméletbe ütközött, lett légyen annak forrása a gyarmatosítás legitimációs diskurzusa vagy a kontinens belsejébe szorult nemzetek megkésett hatalmi öntudata. Harmadik tehertételként pedig éppen e kettős külső hatással egyidőben ment végbe a magyar liberális nemzet- és államépítés konzervatívvá merevedő ideológiá-

jának kifulladásá, hitelvesztése. A külső hatások egy olyan belső helyzetben értek minket, amelyet az útkeresés és az ebből adódó fokozott nyitottság jellemzett. A párhuzamosan jelentkező újkonzervativizmus és radikális progresszió őszintén, de elhibázottan vette napirendjére az importált előfeltevéseiből következően rossz kérdést – ennek 1918-20 eseményei nyomán végbement pszichotikus, bűnbakkereső felnagyódása jól ismert, tragikus következményeivel együtt.

A fentiekből következik válaszom a második kérdésre. Változtatni azon kellene, ami menthetetlenül idejétmúlt, a magyar

gondolat és a szabad gondolat kettéválasztásának százéves hagyományán egyfelől, és az identitás-kijelölődsi ebbe beleíródott-ráillesztett szokásán másfelől.

A progresszió és nemzeti gondolat közötti törés, különösen a nemzetinek bármilyen kozmopolita etikával ellentételesként való tételezése, végigkíséri az elmúlt bő száz évet. (Legkevésbé talán akkor, amikor idegen hatalom szállt meg bennünket – ez pedig a magyar értelmiségi gondolkodás szomorú bizonyítványa is.) Ehhez a mintázathoz illesztettük-idomítottuk először a forradalom, a bolsevik diktatúra, majd az ellenforradalom emlékeztetőt és a vereséggért, az ország széthullásáért viselt felelősség önmagában is hamis kérdését – hiszen egy világháború és a nemzetépítések által meghatározott korszellem, nem Tisza vagy Károlyi forgatta a történelem kerekét. Majd ebben a keretben helyeztük el a Horthy-kor lenyomatait, a Holokauszt emlékeztetőt, és ezt a keretet reaktiváltuk megdöbbentő gyorsasággal 1989 után, illetve bizonyos mértékig már 1987-89-ben. E törés történelmi emlékeztetőbe szőtt mintázatait a nagy magyar értelmiségi identitásmátrix (zsidó, nemzsidó, nemzsidó zsidó, nemzsidó nemzsidó, ad lib.) minden felvehető értékében más-más hangsúlyokkal, de: őrizi. Különös ironiája a történelemnek, hogy 1944-et, az erkölcsi mélypontot leszámítva mindez a 19. századi liberális, érdekegyesítő, a nemzetet egy kozmopolita etikában lehorgonyozni kívánó, felszabadító és forradalmár nacionalizmusának trikolórja alatt történt.

Ezért gondolom úgy, hogy az elmúlt száz év ismeretében a legnagyobb kihívás annak az alapvető törésnek a feltárása, amely először írta bele a zsidókérdést a modern magyar politikai gondolkodás főáramába, egy, a korszakban szinte törvényszerűen megjelenő intellektuális válság pillanatában. Ez tehát nem magyar hiba vagy kudarc volt: pár évnyi eltéréssel hasonló folyamatok zajlottak szerte a kontinensen. Ezek a törések évtizedek után, az 1945 utáni szabad és jóléti államokban tudtak csak összeforrni, és akkor is lassan. Vichy értelmezhetetlen a Dreyfus-ügy nélkül, de a mai Franciaország már éppen hogy Vichy felől nem értelmezhető. (A mi feladatunk, a megkésettiségen túl, annyiival nehezebb a franciáknál, amennyivel a magyar felelősség a Holokausztért jellegében a franciánál közelebb áll a német felelősséghez.)

Ez a kollektív feladat nem esetleges zsidó-nemzsidó identitások alapjáról megkísérelt közeledés – ez utóbbi a faji mitológiába rögzülés tünete, Pap Károly és Németh László (a nevek másokkal behelyettesíthetőek) ontológiájában elhibázott és attól veszélyes őszintesége, a rosszhiszemű gesztusokról nem is szólva. Lényege éppen a zsidó identitások és örökségek fel- vagy kiszabadítása a huszadik századi ideológiák alól. Ennek első lépése annak belátása, hogy az első és eredeti kulturkampf magyar progresszió és magyar konzervatizmus között egyszerűen a mi közös művünk volt, amelybe – innen indult hozzászólásom – már a legelején beleírtuk a zsidó-nemzsidó elkülönülés dogmáját, megalkotva a „zsidókérdés” mentalitástörténeti alakzatát. Ezzel binárisá alakítottuk a magyar (értelmiségi) identitás polivalens mátrixát. Ezt az ős-erőszakot erőszakként felismerni és elemezni az a mozzanat, amely nyomán a huszadik századi történeti emlékezet párhuzamos elbeszélései is egyetlen, bár szerteágazó és kacskaringós szöveggé íratóak újra.

Lesznek – vannak – magukat kisebbségként meghatározó zsidók, többségiként élni kívánó zsidók és nemzsidók, és minden egyéb lehetséges identitásónát belakó tagjai a társadalomnak. Mindig, amikor csak sikerül a magyar történelmet és emlékezetét nem a fenti bináris kód szerint olvasni, megszüntetni az identitások e kód

által (is) zajló fegyvelmezését, az ideológiákon belül zajló virtuális párhuzamos nemzetépítések projektjét, visszaszerzünk valamennyit abból a republikánus hagyományból, amelyet a múlt század krízisei során dobáltunk el.

Ezek nyomán gondolható újra a magyar emlékezet. 1918-1920 idősíkjaiban elcsúszott, de lényegét tekintve polgárháborúként történő értelmezése, radikális kisebbségek elkövetői örökségeit is felvállalva, a kétoldali, zsidókat és nemzsidókat a szenvedésben egyesítő többségeket áldozatként elfogadva – ez is régi adósságunk, amely akadályozza, hogy a történelmet ne egy faji esszencializmus és az arra adott reakció kettősségében, hanem csak erőszakkal szétszabdalható egységében újra tudjuk gondolni. És ennek nyomán artikulálható a Holokauszt áldozatainak specifikusan zsidó vagy poszt-zsidó mivolta anélkül, hogy ezzel valamilyen „egyéb” magyarság emlékezetét ápolva versenyre kellene kelni a többiek – kétségtelen – szenvedését zászlóra írva. Másképp szólva: a zsidó áldozatok a nemzsidó áldozatokra is vonatkozó jelölökké léphetnek elő a magyar közös emlékezetben, anélkül hogy bármely más egyén vagy csoport áldozatiságának ábrázolhatatlansága felmerülne. Végül pedig ennek alapján válik (végre-valahára) kritizálhatóvá az 1989 utáni neoliberális rezsim passzivizáló és depolitizáló aspektusa a reakciós populizmus világán kívül maradván, az aktív állampolgári részvétel és érdekképviselő agonisztikus, a politikai küzdelmek helyét a közösségen belül elhelyező nézőpontjából.

Amint a fentiekből is kiolvasható, úgy gondolom, hogy zsidóságtól és nemzsidóságtól elszakadva, nyugat-európai minták szerint szükséges belátnunk és feldolgoznunk, hogy a huszadik század elején kialakult világnézeti törésvonalak milyen következményekkel jártak, hogy alapítottak a nemzeten belül ideológiai pótnemzeteket, és hogy emlékezeink, emlékezéseink milyen aggasztó mértékben váltak az elmúlt évtizedekben ezek túszaivá. Legnagyobb hozadéka ennek a feldolgozásnak a huszadik századi ideológiák normáló-homogenizáló hatása alól kiszabaduló identitások szabadon élhetővé tétele lenne, a történeti zsidó identitásmintákból és azok dinami-

káiból kinövő mai zsidó és nemzsidó identitások egész spektrumának elfogadása és a szabad viszonyulások legitimé tétele. Én úgy látom, hogy saját nemzedékem számára – a harmadik generáció esetében tehát – erre számtalan kísérlet történik nap mint nap; a munka folyamatos, ha töredezett is.

Az ugyanakkor aggaszt, hogy alapvetően téves irányt látok a politikában: a magyarság történeti tapasztalata integratív kiterjesztésének kísérletét egy eleve adott nemzeti nagyelbeszélés mentén. Tehát annak az elképzelésnek a működését, hogy a közös identitás teremti kohéziót. Eszerint a historizáló magyar szenvedéstörténetben kaphat helyet a zsidó, a roma áldozat. Mohácshoz, Világoshoz, Trianonhoz hasonlóan a Holokauszt is legyen nemzeti tragédia – ez viszont a zsidóság zsidótlanításának hagyományát is folytatja. Ennek legpregnansabb kifejeződése a német megszállás áldozatainak emlékműve, és éppen egy párhuzamos nemzetépítések által jellemzett, kettőtört politikai közösségben lehet a legkevesebb érvényessége. A feje tetejéről a talpára kellene először állítani a nemzetet, nem fegyvelmező-homogenizáló egységként koncipiálva, hanem valóban mindennapi népszavazás által folyamatosan újjáalapított, heterogén és célulvű közösségként, amely (többszörös, összetett stb.) identitásokat fogad be azok felfüggesztése nélkül, és a politikai küzdelmet egyszerre tekinti legitimnek és nem abszolútnak. Így működhet a Holokauszt olyan emlékezetként, amely nemzeti és nem zsidótlanított egyszerre. Ennek a mnemonikus közösségnek az újjáalapítása csak „magyar” feladat lehet, nem pedig zsidók és nemzsidók „közös” feladata, amely tételezése révén varázslásra már meg is újította a bináris ellentétpárok világnézeti és kulturális, kvázi-abszolút érvényességét. Alapja nem lehet egy már létező nagyelbeszélés, az ugyanis legfeljebb végeredménye lehetne, ha sikerülne a különböző kulturális emlékezetek megőrzése benne. Ezek léte természetes, történeti adottság, amellyel dolgoznunk kell, helyreállítva dialogikusságukat – nem pedig megpróbálni elhallgattatni vagy peremre szorítani őket. Az első kérdés vonatkozásában mindebből az következik, hogy a későmodernitásokat Európa-szerte meg-

határozó, de szerencsésebb vidékeken már meghaladott ideológiai törés túszává tett magyar identitásmátrix nyögi megkésett-ségünket. Kiszabadítása ebből a politikai arénából egyszerre jelentené egy alapjaiban elhibázott későmodernitásból való szerencsés szökésünket, és az ezzel a történe-

ti projektünket tragikus módon összefont zsidó-nemzsidó problematika az identitásmátrix visszaszabóvítése révén elért meghaladását. Úgy gondolom, valóban ezzel a lényegét tekintve elitprojekttel kell kezdeni, ez ugyanis a társadalom számos körében már megkezdődött, s még mindig köny-

nyebb feladat, mint az ezután következő: a szociális törésekkel is terhelt roma-nemroma bináris kód hasonló kezelése.

A szerző az MTA Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, a Tom Lantos Intézet ösztöndíjas kutatója

Széky János

MEGSZABADULNI AZ ANTILIBERÁLIS ÉS ANTIKAPITALISTA RENDSZER, VONZEREJÉTŐL

Amikor 1917-ben beérkeztek a válaszok a Huszadik Század körkérdésére, nem sok maradt már hátra abból a liberális és kapitalista siktörténetből, amely Magyarországot történelme során a legközelebb vitte Nyugat-Európához. Azt azonban kevesen sejtették, mekkora külső-belső katasztrófákkal zárul majd le a korszak.

A kiegészítés idején a zsidóságot egyszerűen a vallása különítette el a népesség többi részétől, és az „antiszemitizmus” mint szó, gyakorlatilag ismeretlen volt. A végére éppen fordítva: a vallási diszkrimináció megszűnt, az antiszemitizmus viszont kulcsszóvá lett – bár nem, politikai tabu jelölő szóvá. Nem hogy a holokausztot nem látta senki előre, hanem ekkor, a libe-

(Fotó: Budapest Beacon)

rális berendezkedés utolsó évében úgy lát-
szott, általában a zsidóellenes erőszak is a
múlté; nincs engedélyezve, és nem az álla-
mi politika része, mint tőlünk keletre. Volt
válaszadó, aki az oroszországi – addig a
pontig: demokratikusnak ígérkező – forra-
dalomtól a hazai helyzet javulását is várta.
Az antiszemitizmus utálatos dolognak lát-
szott ugyan, de olyannak, ami idővel le-
küzdhető, s amivel a szó szoros értelmében
együtt lehet élni. Másfelől, elfogadván,
hogyan létezik „zsidóság”, „a zsidók”,
„(néhány) zsidók” nevű csoport, egyáltalán
nem számított tabunak a csoport tulajdon-
ságainak, tipikus magatartásmintáinak ál-
talanosító, akár kritikus leírása – erre éppen
Jászi Oszkár válaszában találunk olyan pél-
dát, amely manapság kívül esne a politikai
korrektség határán. Mindez mára megint
csak teljesen átfordult: még az is az antisze-
mitizmus határát súrolja, ha egy harmadik
személy valakit zsidóként jelöl meg, a zsi-
dó származásból levezetni valakinek bármi-
lyen szociális tulajdonságát egyenesen
nyílt antiszemitizmus; az antiszemitizmus
pedig – a holokauszt miatt, szükségképpen
– az abszolút politikai Rossz egyik legfőbb
eleme.

A Szombat első kérdése nyitva hagyja a
csoportok (ami témánk szempontjából fon-
tosabb: a „zsidók”) definícióját, a második
kérdés viszont („kinek miben kellene vál-
toztatni...”) kollektív önértékeléssel és azo-
nosságtudattal bíró csoportot feltételez. De
hogyan lehetne definiálni, ha nyelvi és po-
litikai elkülönülés nincs; ha vallási alapon
a magukat zsidónak vallók töredéke külö-
nithető csak el; ha a kulturális elkülönülés
esetleges és csak nehezen vizsgálható (hi-
szen olyan panelt kellene vizsgálni, amit
jogszerűen csak különleges védelemben ré-
szesített személyes adatok alapján állíthat-
nánk össze)? Elfogadhatjuk ugyan azt a
közkeletű megállapítást, hogy a magyaror-
szági zsidók identitását a holokauszt hatá-
rozza meg, ez viszont megakadályoz min-
denfajta gondolatcserét. E keretek között
ugyanis a zsidók semmiféle állítást nem te-
hetnek magukról azon kívül, hogy az ab-
szolút Rossz áldozatai, de a nem zsidóknak
sincs min „változtatniuk”, egyvalamit te-
hetnek csak: elfogadják és folytonosan
visszaigazolják az áldozati öndefiníciót. A
visszaigazolás persze gyakran elmarad, ne-

tán hamis, vagy manipulatív. Az antisze-
mitizmus attól ugyan nem fog enyhülni, hogy
akárhány politikus öblögetve megígéri a
Kossuth téren: „soha többé nem történhet
meg” (nem ígér igazából sokat, mert nem
rajta múlik, és különben sem történik meg
semmi még egyszer ugyanúgy). És nem lesz
belőle dialógus sem. Másféle zsidó öndefi-
níciora van tehát szükség.

Lehetne, mondjuk, a Magyarország és Iz-
rael Állam iránti kettős lojalitás, de ez egyál-
talan nem jellemző minden magyar zsidó-
ra, viszont a kettős lojalitás fölemlegetése
(jellegzetes posztszovjet tempó) sok ma-
gyar zsidó szemében antiszemitizmusnak
minősül. Ajánlok egy jobbat, pozitívát, de
az zsidó részről (a meghatározás hiányára
utaló idézőjelet kényelemből elhagyom)
önkritikát tenne szükségessé. Mégis sok ha-
szonnal járna.

A holokauszt-központú diskurzus gya-
korlatilag úgy határozza meg a zsidókat,
mint a holokauszt áldozatait. Ezzel kitöröl
a definícióból minden vallási és kulturális
hagyományt, de minden társadalmi kon-
textust is, nevezetesen a középosztály
fogalmát. Holott – és erről sűrűn töprenge-
nek az eredeti körkérdés válaszadói – a zsi-
dók és nem zsidók konfliktusainak egyik,
ha nem a fő forrása az első világháború
vége felé az volt, hogy az előbbieket nagy ré-
sze a csak jogilag védett, (szabad) piacról
élő, városi vagy városi életmódú középosz-
tály, magyarul polgárság tagja volt. Társa-
dalmi szerkezete gyökeresen eltért a nem
zsidó többségtől. 1930 és 1949 között pe-
dig nemcsak a zsidók létszáma és aránya
csökkent kevesebb, mint harmadára a holo-
kausz és a kivándorlás miatt, hanem a kö-
zéposztályé is felére zsugorodott, miközben
megszűntették a piacgazdaságot.

A megmaradt zsidók számára azonban
ez nem volt egyoldalúan negatív fejlemény.
Az „osztályidegenek” és az országban
maradt „osztályellenesek” szűk rétegét ki-
véve képzettségüknel, kulturális tőkájüknel
fogva nagy valószínűséggel megtalálták
számításukat az államapparátuson belül –
és minden az államé volt, minden *állam*
volt, nemcsak az államosított magánvállal-
atok. Sőt, helyzeti előnybe kerültek a ma-
gát csoportként tételező keresztény közép-
osztályhoz képest, már csak azért is, mert
nem terjedt ki rájuk a B-listázás. Ez a lépés-

előny egészen 1962-ig eltartott. Sokat írtak
az asszimiláció stratégiáiról, a kommunista
mozgalomba menekülésről és az elrejtőzés-
ről. Pedig nagyon sokan voltak, akik nem
tanúsítottak elvakult buzgalmat, és tudatá-
ban voltak zsidóságuknak, s az ötvenes
első felének mindenkire kiterjedő szellemi
és anyagi nyomorúsága után megadták a
császárnak, ami a császáré, hogy a magáné-
letben folytathassák háború előtti életüket
ugyanazon fizikai és kulturális díszletek kö-
zött – mindezt zsidóságuk pozitív megerő-
sítéseként érzékelve, ha sikerült.

A dualizmus korának sikertörténete így
ismétlődött meg korlátozott körben és fo-
nák módon, antikapitalista és antiliberalis
közegben, miközben a társadalom egésze
fokozatosan polgárosodott, és a század ele-
jén zsidónak tartott magatartásmodellek
– az autonóm városi középosztály mintái
– lassan, de biztosan terjedtek. Ezt nevez-
te a megriadt Csoóri Sándor fordított asszi-
milációnak a Nappali Holdban. A biztonsá-
gérzetet fokozta az antiszemitizmus Kádár-
kori tabusítása, ami korántsem volt jellem-
ző a szovjet blokkban. Amikor tehát 1989-
ben, a politikai átmenettel egy időben ez a
tabu hirtelen megszűnt, a zsidóság nem fel-
szabadulást érzett, nem a lehetőséget látta,
hogy visszatérjen autonóm polgári énjé-
hez, hanem a „feltámadó” (valójában min-
dig is meglévő) antiszemitizmust, amitől –
feltételezte – a demokratikus állam fogja
megvédeni ugyanúgy, ahogy a nem de-
mokratikus állam megvédte. És mint zsi-
dót, azóta is ez a kérdés foglalkoztatja leg-
főképpen, nem a saját dicsőségének vissza-
állítását.

A körkérdés óta eltelt száz és fél év a
„zsidókérdés” szempontjából, mondjuk, hat
vagy hét szakaszra osztható, ezek közül az
1945 utáni negyvennégy év s azon belül a
Kádár-korszak harminchárom éve volt a
leghosszabb, a leginkább meghatározó. Ha
a második kérdésre kell válaszolnom: a
helyzet akkor javul majd, ha zsidók és nem
zsidók szembenéznek ezzel a hatással, s
igyekeznek megszabadulni az antiliberalis
és antikapitalista rendszer vonzerejétől, bár
ennek megvalósulásához nem fűzök sok remé-
nyt.

*A szerző publicista, műfordító, az Élet
és Irodalom rovatvezetője*

Wirth Imre

TECHNIKAI MINIMUM

Gyerekkora úgy telt-múlt az óbudai, 1860-as években anyai dédszülei építtette házban, mintha a történelem az udvar orgonabokrain átszűrődő fénytörés lenne, ahogy a dögnehez pénzügyőr kardot von-szolja maga után, bojtjánál húzva, a kanális és a boltíves kapu között, tekergő csikot húzva a porban. A hátsó kertben, a jég-gyár falához közel kíváncsi állatként Diocletianus- és Mária Terézia korabeli érméket fordított ki a földből kis lapátjával és a diófánál, a szaletli melletti kőmedencénél megszaglászták őket, de a rothadás szagát véletlenül sem asszociálta volna a szaletlit a negyvenes évek elején felrobbantó, kísértetező cserkészhez, anyja unokatestvéréhez, a későbbi atomfizikushoz, akit a fényes szelek messze sodortak a szülői szeretetből. A hátsó kert és az udvar között magában, elhagyatottan álló kis házról pedig legfeljebb annyi jutott az eszébe, hogy az idős nénit, mióta él, mindig egyedül látta. Számára a történelmet a régi térképek színei és anyai nagypapja nosztalgiai jelentették volna, ha bármilyen viszonyban is lett volna az önmagán kívül létező világgal. Az önreflexió hiánya majdnem az életébe került, mikor a felhúzható, csipegető csibe kulcsát különösebb megfontolások nélkül bedugta konnektorba. Akkor egy pillanat alatt darabokra tört minden, akár egy teli tábla üveg. Hirtelen kívülről látta magát valakinek, aki megrettenve és sírva nézi, ahogy nagyanyja farácsra állva, facsipesszel kihúzza a konnektorból a kulcsot.

Perszer lehet, hogy ez maga a rekonstrukció kudarca – miért is kéne ehhez kötni az „én” felbukkanását. A gyanakvást és féltelmet a sötétben. A múltba fűrő emlékezésre szomjazást. A lebontott óbudai ház emléknymainak visszakövetését. A tudatlanság elvesztését.

Miközben nem volt többé önmaga. A sötétben láthatatlan árnya. Ahogy felszáll a Miklós téren a hatos buszra és leszáll a Marx téren, aztán a téli korai sötétben a Zichy Jenő utcai Postás Asztalitenisz Szakosztály egyik termében, nem abban, amelyikben végtelenül forgóztak az éretlenek, technikaiminimum-vizsgát tesz, a nagy Klampárral kell ütnie néhányat, droppolni, nyenesni, pörgetni, lecsapni. Egy életre megtanulja, hogy technikai minimum márpedig van. Onnantól nem ütünk ugyanúgy,

másképp nézünk az asztal másik felére, beállunk a fonákba is, ha úgy hozza a sors.

Tudja, szerencséje is volt. A családban nem zsidóztak, „gyárilag magányos”, írta róla Szív. Mikor zsidónak vélték, megdöbben, mert nem értette. Éppen ezért tudja, hogy mindebből sajnos semmi olyasmi nem következik, ami bármiféle fogódzót jelentene – számára az együttélés kérdése megragadhatatlan. Akkor is, ha árnyéka a sötétben ezernyi láthatatlan redőt kapott. Hogy megtudta, az óbudai házban a néni férjét valaki feljelentette 1944-ben. Hogy valaki levelet írt a szerelmének, vajon belépjen-e a nyilaskeresztes pártba? Nem tudom, drágám, ezt neked kell eldöntened – írt vissza jövődöbelijének. Hogy apai ágon a pápai polgármester „világszép lánya”, Villax Karolina, ahogy erről egy novelláját írta, négy gyereket szült az 1870-es években, de egyik apa sem ismert. Ezért „immár vagyok, aki nem vagyok”. De hiába eze-regy hasonló rejtelem, ami összeköthetné, aki itt él, hiába a nem tudás ígéző, feneketlen mély kútja, ha nincs, ami a személyesen túl is halványan vonzó mintázatot adhatna. Ha nincs a nyelvünknek „technikai minimuma”.

Hogy ez mit jelent, ahhoz talán közelebb visz, amit kisregénye német megjelenése kapcsán írt: nem tudom függetleníteni magam attól a beszédhelyzettől, hogy milyen feltételezett közönséghez szólok, s ezért el kell mesélnem, hogy igen sokáig nem tudtam, van-e a nevemnek jelentése, s hogy ez milyen kontextusban nyer jelentőséget. Már iskolás voltam, amikor nagyobb fiúk elárulták nekem, hogy az én nevem azt jelenti: fecske. Ebben a tévhitben

éltem még egy ideig, s ez a lebegő identitás, a jelentések közötti szakadék nem vonzott feneketlen mélységeivel. Nem sejtettem benne sem titkot, sem kincset, s a 70-es éveket végigolvastam anélkül, hogy nem létező szárnyaimra egy pillanatra is felfigyeltem volna. A történelmi és indiánregények fikcionalitása és az úgynevezett „valóságos” történelem sem különbözött egymástól akkoriban, mindegyiknek csak olvasója voltam, illetve annyiban azért igen,

hogy a fikció igazságossága számomra nem kérdőjeleződött meg. Az olvasás fontosságát azért hangsúlyozom, mert ez – innen, a távolból nézve – azzal a következőmennyel járt, hogy az „én” történetének, pontosabban: a megfoghatatlanságának a megalkotásában az úgynevezett valóság iránti kétely és az olvasmányélmények játszották a döntő szerepet, na és az a kivételesen izgalmas, kalandos pár év a 80-as, 90-es évek fordulóján. Szintén innen a tá-

volból úgy látom, hogy mire mindent tudtam, például hogy sajnos semmi közöm a fecskéhez, egy virtuális univerzum közelébe kerültem, ahol annyit lehet mondani, hogy nekem nincs múltam, de annak a nyelvnek, amiben megszólalok, van otthonossága, s ott hosszabb-rövidebb ideig az „én” is otthon van. S hogy ez az otthon jelen esetben: közös.

A szerző író

Végel László

AZ UTOLSÓ TRIANONI TRAUMA

Bevallom, a mindennapok szintjén a zsidókérdésben szerény tapasztalattal rendelkezem, mivel ez a jugoszláviai magyarság életében sokáig, egészen a magyarországi rendszerváltásig nem játszott fontos közéleti szerepet. A családi életben sem hallottam róla, ez nem volt téma. A királyi Jugoszláviában a zsidók is, a magyarok is kisebbségben voltak, tehát egymásra voltak utalva, ami főleg a polgárság életében volt meghatározó. A Magyar Párt megalakulásában a zsidók is szerepet játszottak, ami mindkét fél részéről némi vitát idézett elő, amely azonban a két népcsoport kisebbségi helyzete miatt nem fajult el. Nem véletlen, hogy Horthy titkosrendőrsége jelentése szerint a „hideg napokat” az újvidéki magyar polgárság tartózkodva fogadta.

A rendkívül dinamikusan fejlődő Újvidék volt egyébként a lassan cseperedő magyar polgárság terepe, ez a város nem Kosztolányi Szabadkája volt, hanem nem-

(Fotó: MTI / Mohai Balázs)

zetileg vegyes polgári versenytér, amelyben a magyaroknak fel kellett venni a versenyt a szerb, a német, a zsidó polgársággal, s ez a sokszínűség sokáig, egészen 1990-ig kozmopolita jelleget biztosított. A soknemzetű Jugoszláviában

Újvidék őrizte a „dunai egyensúlyt”, a még a nyolcvanas években is ellenállt a szerb nacionalizmusnak. Nem véletlen, hogy a Belgrádban fellángoló nacionalizmus nemzetileg gyanúsak ítélte meg az Újvidéken születő szerb kultúrát, de a kilencvenes

években a kisebbségi magyar pártvezetők is „nemzetidegennek” kiáltották ki az újvidéki magyar értelmiséget. Milošević nacionalista mozgalma alkotmányellenes módon, erőszakosan, vagyis „joghurt-forradalommal” számolt le Újvidék kozmopolita szellemével, amely jelentős módon meghatározta az itt születő kultúrát és irodalmat is. A szerbet is, a magyart is, Ezzel párhuzamosan beindult az újvidéki magyar intézményrendszer felszámolása. Jellemző, hogy a joghurt-forradalom árnyéka ma is rávetül erre a városra, s befolyásolja a magyar kisebbségi politikát is.

Ebben a kontextusban értelmezhető a zsidókérdés rendkívül groteszk mivolta, hiszen nem a saját talaján fogalmazódott meg, hanem a magyarországi események visszhangjaként bontakozik ki. Míg a húszas és a harmincas években az újvidéki zsidók a magyar kultúrában szocializálódtak, addig a II. világháború után inkább a szerb kultúrába integrálódtak. Az ötvenes és a hatvanas években ugyan még léteztek zsidó származású magyar írók, a közös kisebbségi helyzet azonban összebékítette őket, úgyhogy ez sem idézett elő konfliktust. Látsens konfliktusra, lopakodó antiszemitizmusra akkor került sor, amikor a kisebbségi kultúrában a zsidó származás, vagy a zsidó gyökerzetű kultúra de facto eltűnt, ennek ellenére magyarországi hatásra a zsidókérdés virtuális problémaként nehezedett a magyar kisebbségre, ami eléggé groteszk tünet volt, hiszen az egyik kisebbség gyanakodott a másik kisebbségre. Ezt bonyolította még a szerbiai közéletben elterjedt álláspont, miszerint Szerbiának jó viszonyt kell kialakítani Izrael állammal, mert a szerbek és a zsidók sorsa azonos, ugyanakkor valóságos propagandaháború folyt a Szerbia ellenségének számító „nemzetközi zsidó” ellen.

Efféle tapasztalatok birtokában szembesültem a magyar közéletben egyre vitatottabb zsidókérdéssel. A hatvanas évek végén jutottam el gyakrabban Budapestre, de mivel akkoriban Szerbiában ez a kérdés nem játszott fontos szerepet, szinte ártatlanul cseppentem bele a számomra idegen szituációba. Barátaim általában az érdeklődési köröm alapján választottam meg, senkiről sem tudtam, hogy zsidó vagy nem zsidó származású. A kilencvenes években, ami-

kor a kérdés a közéletben megosztó lett, ártatlanságom bumerángxént csapott vissza. Egyre több számon kérő hangot hallottam, hogy miért barátkozom ezzel vagy azzal.

Az első tapasztalataim végül is arról szóltak, s éppen ez nehezíti meg az értelmezést, hogy nem faji kérdésként merült fel, inkább úgy látom, hogy az idegen fantomja idéz elő szorongást.

A nemzetileg sokszínű Magyarország Trianon után egynemzetű, egy kultúrájú, egy nyelvű ország lett, s a „trianoni trauma” közé sorolható az is, amiről ritkán esik szó: az idegentől való szorongás. Az egynyelvű, egynemzetű Magyarországon kiveszőben van a másság kultúrája, s ez nem csak a nemzeti oldalt jellemzi, hanem az európai szellemiségű liberális értelmiséget is, amely ugyan nyitott a nagyvilág felé, de a „magyar világnak” szigorúan körülírató határai vannak. Erről a modern magyar próza is ékesen tanúskodik. A magyar prózavilágokban alig található velünk együtt élő idegen, a családtörténetek is vagy tisztán magyar, vagy tisztán zsidó jellegűek. A kettő időnként összeolvadhat, találkozhat, de harmadik lehetőség nincs, vagy alig-alig létezik. A szlovák, az osztrák, a román, a szerb vagy a horvát „hős” nem létezik, vagy ha igen, akkor inkább egzotikus figura, ami érthető, hiszen Magyarországon ez nem jelent valóságos helyzetet. Az én világom viszont egészen más, tele van velem élő ismerős idegennel, aminek külön jelentéstartalma van, amit a magyar recepció alig-alig értelmezhet.

Erre azért érdemes figyelni, mert részben érinti a zsidókérdésben jelentkező megoszlásokat is. Az úgynevezett „nemzeti oldal” képviselői a kisebbségi irodalmak nemzetpolitikai vonatkozását hangsúlyozzák, a kisebbségi viktimológiát, ugyanakkor tartózkodva fogadják a zsidó szenvedéstörténeteket. Ezzel ellentétben, bizonyára a nacionalizmustól való félelmükben, az európai horizontú magyar értelmiségiek, s ennek egyik fő sodrát a zsidó kritikusok képviselik, értetlenül állnak a kisebbségi irodalmak kivételesen modern és bonyolult identitástörténetével szemben. Nagyon helyesen, nem a művek nemzetpolitikai vonatkozását emelik ki, hanem esztétikai értékszempontokat követnek, ám az egyetemes emberi túlhevített illúziója eltereli a figyelmüket a multi-etni-

kus dimenzióról. Ezt a saját munkásságomban is tapasztaltam: a magyar kritikusok észre sem vették, hogy az *Egy makró emlékirataiban* egy magyar fiú és egy szerb lány furcsa szerelmi történetével szembesülnek, viszont a szerb kritika rögtön ráérezett erre. A későbbi regényekről, a *Neoplanta*, *avagy az Ígéret Földjének*, vagy a *Balkáni szépség*, *avagy Slemil árnyékának* identitásanarchiájáról nem is szólnék. Érdekes, hogy a „kisebbségi irodalmaknak” szentelt rendkívül fontos irodalomelméleti könyvet francia irodalomelmélet-írók írták meg (Deleuze-Guattari: *Kafka. A kisebbségi irodalomért*), s nem a magyarok, akik napról szembesülnek ezzel a kérdéssel. Az sem mellőzhető, hogy éppen a kisebbségi szerzők előbb kerültek szinkronba a modern francia vagy német irodalomban oly erőteljesen jelentkező identitásregényekkel.

Erre azért tértem ki, hogy jelezzem, a magyar-zsidó kérdés egyik lakmusa éppen a kisebbségi helyzet iránti szenzibilitás kérdése. Mindmáig úgy vélem, hogy éppen a zsidó értelmiségieknek kellett volna az európai szintéren legerőteljesebben kiállniuk a kisebbségiek érdekében, míg a nemzeti oldalnak tudomásul kellene venni, hogy a határon túli magyar kisebbség iránti viszonyuk minőségének próbaköve a magyarországi zsidó identitás tisztelete.

Ha szabad így mondanom, akkor leszögezném, hogy eme kerülőutak is szükségese a magyar-zsidó viszony tisztázásához, amelyet valójában nem is neveznék viszonyoknak, hanem magyar történelmi traumának. A magyar nemzeti érzésű eliteknek meg kell birkóznuk az utolsó trianoni traumával, azzal, hogy elvesztették az idegent és a másság kultúráját. A jelenlegi európai szintéren ez a lépés nagy nemzeti feladat, ha ez nem sikerül, akkor a magyarság öngettősodik Európában, a magyarországi zsidóság pedig öngettősodik Magyarországon, ami lassan az egyhangúvá váló „kis különbségek nárcizmusát” táplálja. Ha ez így tart még sokáig, akkor visszatérek ifjúkorom tudatlanságához és ártatlanságához, s nem veszem tudomásul, ki a magyar és ki a zsidó, mert a kis különbségek nárcizmus a olyan csapda, amelyből nagyon nehéz kiszabadulni.

A szerző vajdasági magyar író

FOGSORRÖGZÍTÉS

MINI IMPLANTÁTUMOKKAL

Több évtizedes tapasztalattal rendelkező amerikai rendszer
a fogprotézisek gyors és hatékony rögzítésére:

- minimális és egyszeri beavatkozás
- stabilan ülő fogsor
- kedvező ár
- akár a régi protézis felhasználásával is
- azonnali terhelhetőség
- nem kell többé fogsorragasztó

VÉGRE NYUGODTAN BESZÉLHET, MOSOLYOGHAT ÉS EHETI KEDVENC ÉTELEIT - AKÁR MÁR A JÖVŐ HÉTEN!

Az Ön megoldása:

Dr. Faluhelyi Péter fogszakorvos, implantológus

Master of Oral Medicine in Implantology

Rendelő a Margit híd pesti hídfőjénél, a Pozsonyi út elején

Bővebb információért itt:

06/1 239 2083

06/20 929 0701

www.drfuluhelyi.com / www.fogsorrogzites.hu

IMPLANTÁCIÓS SEBÉSZET
ÉS PROTETIKA EGY KÉZBEN

SCHILLER SZERVIZEK BUDAPESTEN, 5 HELYEN!

ISO 9001:2009 SZERINT TANÚSÍTVÁ

**Márkaszervizek és típustól
független szervizszolgáltatások;
több, mint 25 éves tapasztalattal!**

IV. ker., Főti út 143.
IV. ker., Külső Váci út 20.
XIII. ker., Váci út 113.

XIV. ker., Tengerszem u. 59/A.
XV. ker., Szentmihályi út 142.

Újítsa meg tagságát, vagy
váljon Ön is Mazsike-taggal!

Miért jó Mazsike-tagnak lenni?

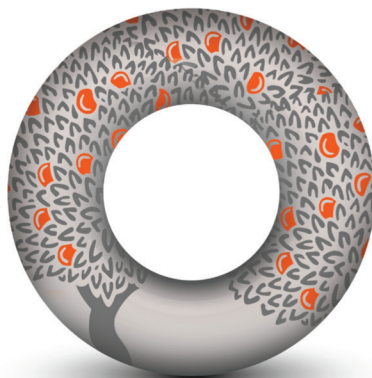
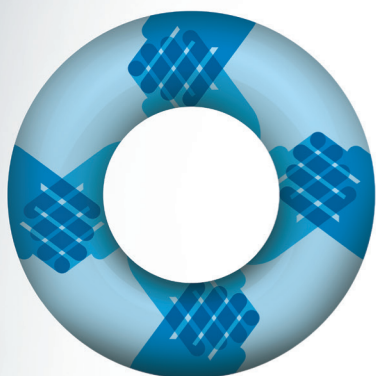
- névre szóló kártya
- kulturális, utazási, és gasztronómiai élmények
- elfogadóhelyek folyamatosan bővülő köre
- a tagsági kedvezmény vonatkozik: a Mazsike saját és partnerei rendezvényeire, kiadványaira, utazásaira

Az éves tagdíj összege 5.000,- Ft,
Nyugdíjasoknak 4.000,- Ft, befizetése
személyesen irodánkban (1063 Bp.,
Tüköry utca 3.), vagy átutalással
(bankszámlaszámunk: 11709002-
20064275) lehetséges.

*Mazsike Kulturális Kártya
- a biztosan nyerő választás!*

SEGÍTENI SOKFÉLEKÉPPEN TUDUNK

Kérjük, támogassa adója 1%-ával
az idősekre és gyermekekre is kiterjedő
Jóléti rendszerünket!

Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány/MAZS
Adószáma: **19664651-2-42**

6 PROGRAM · 5000 TÁMOGATOTT · 80 MUNKATÁRS · 100 ÖNKÉNTES

Támogatóink:

CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS
AGAINST GERMANY, INC. ועידת התביעות

mazs.hu

balinthaz.hu

jaffe.hu

judafest.hu

narancsliget.hu

mellrakellen.hu
egeszseghid.hu

